

А. Р. Гуляева, М. Б. Гарбунова, И. В. Яшчэмбская-Калёса

МУЗЫКА

3
клас

А. Р. Гуляева, М. Б. Гарбунова, І. В. Яшчэ́мбская-Калёса

МУЗЫКА

Вучэбны дапаможнік для 3 класа
ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання

Для работы ў класе

*Дапушчана Міністэрствам адукацыі
Рэспублікі Беларусь*

Мінск
«Пачатковая школа»
2017

Правообладатель Пачатковая школа

УДК 78(075.2=161.3)

ББК 85.31я71

Г94

Рэцэнзент:

метадычнае аб'яднанне настаўнікаў музыкі і настаўнікаў спецыяльных музычных дысцыплін і харэаграфіі Заводскага раёна г. Мінска (настаўнік музыкі вышэйшай катэгорыі дзяржаўнай установы адукацыі «Сярэдняя школа № 124 г. Мінска»
Г. С. Казачок)

*Выкарыстаны фотаматэрыялы
В. Дняпроўскага, М. Несцерава і інш.*

Гуляева, А. Р.

Г94 Музыка : вучэб. дапам. для 3-га кл. устаноў агул. сярэд. адукацыі з беларус. мовай навучання : для работы ў кл. / А. Р. Гуляева, М. Б. Гарбунова, І. В. Яшчэўская-Калёса. — Мінск : Пачатковая школа, 2017. — 168 с. : іл.

ISBN 978-985-565-369-2.

УДК 78(075.2=161.3)
ББК 85.31я71

ISBN 978-985-565-369-2

- © Гуляева А. Р., Гарбунова М. Б.,
Яшчэўская-Калёса І. В., 2017
- © Афармленне. Рэспубліканскае ўнітарнае
прадпрыемства «Выдавецтва “Пачатковая
школа”», 2017

Правообладатель Пачатковая школа

ДАРАГІЯ СЯБРЫ!

Нельга ўявіць жыццё без музыкі. Таму ў новым навучальным годзе мы працягнем сустрэчы з гэтым цудоўным відам мастацтва.

Вы даведаецеся, што музычная мова вельмі разнастайная. Пазнаёміцеся з песеннай, танцавальнай і маршавай музычнай мовай. Навучыцеся вылучаць рысы, уласцівыя песні, танцу, маршу, у буйных вакальных і інструментальных творах.

А хіба не цікава зазірнуць у майстэрню кампазітара і даведацца, як ствараецца музычны твор? Вы пазнаёміцеся з інтанацыяй — «зернем», з якога «вырасае» мелодыя. Навучыцеся вызначаць характар зерняў-інтанацый, паспрабуеце самастойна ствараць іх.

Назіраючы за кантрастамі і паўторамі, уласцівымі жыццю, вы зразумеете, як будуецца музычныя творы. Некаторыя з музычных форм вы зможаце выкарыстаць ва ўласнай творчасці.

Вас чакаюць новыя сустрэчы з музыкай выдатных кампазітараў: П. Чайкоўскага, М. Глінкі, М. Рымскага-Корсакава, Э. Грыга, Ф. Шапэна, Ф. Шуберта, а таксама з цудоўным светам беларускага музычнага мастацтва.

Каб з падручнікам было лёгка і зручна працаваць, запомніце ўмоўныя абазначэнні:

— паслухайце музычны твор;

— праспявайце песню альбо выканайце мелодыю на музычным інструменце;

— выразна прачытайце літаратурны твор;

— перадайце ўражанні ад музыкі сродкамі выяўленчага мастацтва;

— перадайце ўражанні ад музыкі выразнымі рухамі.

Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь

Словы М. Клімковіча,
У. Карызны

Музыка Н. Сакалоўскага

Урачыста, велічна

mf

Мы, бе - ла - ру - сы — мір - ны - я лю - дзі,

сэр - кам а - дда - ны - я род - най зям - лі,

шчы - ра сяб - ру - ем, сі - лы гар - ту - ем

мы ў пра - ца - ві - тай, воль - най сям' - і.

Слаў - ся, зям - лі на - шай свет - ла - е і - мя,

слаў-ся, на - ро - даў бра - тэр-скі са - юз!

На - ша лю - бі - ма-я ма-ці - Ра-дзі - ма,

веч - на жы - ві і квіт-ней, Бе - ла-русь!

веч - на жы - ві і квіт-ней, Бе-ла-русь!

Для заканчэння

веч - на жы - ві і квіт-ней, Бе-ла-русь!

Мы, беларусы — мірныя людзі,
Сэрцам адданыя роднай зямлі,
Шчыра сябруем, сілы гартуем
Мы ў працавітай, вольнай сям’і.

Слаўся, зямлі нашай светлае імя,
Слаўся, народаў братэрскі саюз!
Наша любімая маці-Радзіма,
Вечна жыві і квітней, Беларусь!

Разам з братамі можна вякамі
Мы баранілі родны парог,
У бітвах за волю, бітвах за долю
Свой здабывалі сцяг перамог!

Слаўся, зямлі нашай светлае імя,
Слаўся, народаў братэрскі саюз!
Наша любімая маці-Радзіма,
Вечна жыві і квітней, Беларусь!

Дружба народаў — сіла народаў —
Наш заповітны, сонечны шлях.
Горда ж узвіся ў ясныя высі,
Сцяг пераможны — радасці сцяг!

Слаўся, зямлі нашай светлае імя,
Слаўся, народаў братэрскі саюз!
Наша любімая маці-Радзіма,
Вечна жыві і квітней, Беларусь!

ПЕСЕННЫ, ТАНЦАВАЛЬНЫ І МАРШАВЫ ХАРАКТАР МУЗЫЧНАЙ МОВЫ

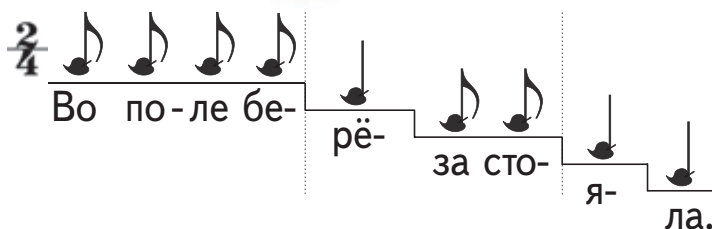
ПЕСЕННЫ, ТАНЦАВАЛЬНЫ І МАРШАВЫ ХАРАКТАР МУЗЫЧНАЙ МОВЫ

Вам ужо знаёмыя песня, танец і марш — тры «кіды» ў музыцы. Кожны з іх мае свае адметныя рысы.

Во поле берёза стояла

Руская народная песня

Гэтай песні ўласцівы паступенны рух мелодыі, павольны тэмп, роўны рытм.

Полька

(з «Дзіцячага альбома»)

Музыка П. Чайкоўскага

Для танца характэрна скачкападобная мелодыя, адчуванне падскокаў, прытупаў альбо кружэння.

Марш драўляных салдацікаў

(з «Дзіцячага альбома»)

Музыка П. Чайкоўскага

Марш лёгка пазнаць па адчуванні крокаў.

Рысы, уласцівыя песні, танцу і маршу, можна вылучыць і ў буйных музычных творах. Мы можам адчуць песеннасць, танцавальнасць і маршавасць, калі слухаем оперу, балет, сімфонію альбо канцэрт.

Песенны, танцавальны і маршавы характар музыкі можна разглядаць як своеасаблівыя знакі душэўнага стану чалавека.

Як вызначыць песеннасць, танцавальнасць і маршавасць у музыцы?

Песеннасць — у музыцы адчуваюцца адметныя рысы песні.

Танцавальнасць — у музыцы адчуваюцца адметныя рысы танца.

Маршавасць — у музыцы адчуваюцца адметныя рысы марша.

У 2 класе вы ўжо знаёміліся з музыкай, якая мае песенны, танцавальны альбо маршавы характар. Прыгадаем адпаведныя творы.

Песенны характар музычнай мовы:

**Адажыя
Маленькага прынца
і Ружы**
(з балета
«Маленькі прынец»)
Музыка Я. Глебава

Танцавальны характар музычнай мовы:

Тема Болтушки
(з оперы
«Воўк і сямёра казлянят»)
Словы Я. Манучаравай
Музыка М. Каваля

Маршавы характар музычнай мовы:

Пеця
(з сімфанічнай казкі
«Пеця і воўк»)
Музыка С. Пракоф'ева

Аліна Іванаўна Безенсон
(нарадзілася ў 1971 г.)

Аліна Безенсон — сучасны беларускі кампазітар.

Цяжка знайсці інструмент альбо выканальніцкі састаў, які застаўся па-за ўвагай гэтага кампазітара. А. Безенсон стварае музыку для аркестра, хору, ансамбляў, асобных інструментаў. Сярод найбольш любімых яе інструментаў — домра, на якой яна вучылася граць у дзяцінстве, і цымбалы.

Асаблівае месца ў творчасці А. Безенсон займае музыка для юных выканаўцаў.

Жывіца

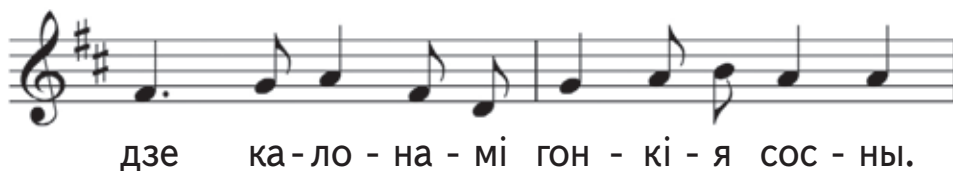
Словы Т. Мушынскай

Музыка А. Безенсон

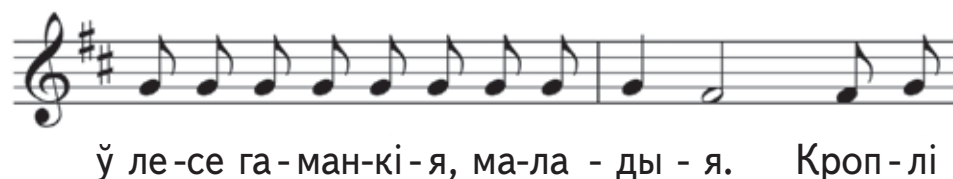
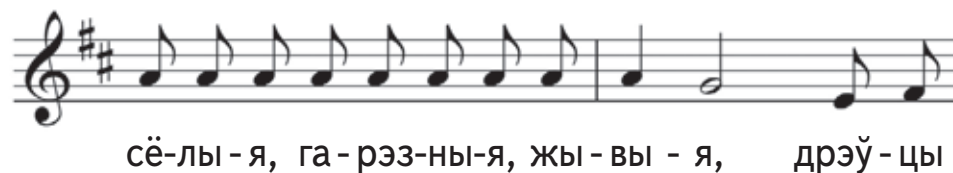
Умерана, стрымана

1. Лес сас-но - вы як бы-ццам са-бор,

Хутчэй

2. Кроплі ягад між купін балот,
журавінаў і яркіх брусніцаў.
У спрадвечным трымценні чарот.
Песню гэтую чуюць сініцы.

Прыпеў.

3. Ходзіць вецер нястомны між дрэў,
беларускую песню спявае.
Урачысты, магутны напеў
згадкі лепшыя нам навявае.

Прыпеў.

1. Паслухайце песню. Пра што распавядаецца ў запеве, пра што — у прыпеве?
2. Вызначце характар музычнай мовы запеву і прыпеву. Падбярыце словы, якія адпавядаюць характару музыкі ў запеве і прыпеве.
3. Праспявайце песню. Падбярыце да прыпеву выразныя рухі і ўпрыгожце імі выкананне.

ПЕСЕННЫ ХАРАКТАР МУЗЫЧНАЙ МОВЫ

Вакальная музыка — гэта музыка, прызначаная для спеваў.

Вакальную музыку можа выконваць адзін спявак — саліст, некалькі спевакоў — ансамбль, цэлы калектыў — хор. Вакальныя творы могуць выконвацца з інструментальным суправаджэннем альбо без яго.

Большасць вакальных твораў цесна звязана са словам. Таму мы кажам, што ў іх спалучаюцца музыка і паэзія.

Песня адносіцца да вакальнай музыкі.

Песеннаму характару музычнай мовы ўласцівы паступенны, плаўны рух мелодыі, павольны тэмп, роўны рытм.

Дуб

Распусціўшы сучча
у глухім прыволлі,
сам адзін расце ён
на далёкім полі.

Як цар, у кароне,
аб нічым не дбае,
ці то стогне бура,
ці віхор гуляе.

На адным ён месцы
днюе і начуе;
многа казак знае,
многа песень чуе.

Дождж падмыў карэнне;
ў ім дупло — як хата...
Ён стаіць і дрэмле —
грозны, расахаты.

Я. Купала

1. Якая карціна паўстае перад вамі падчас чытання верша?
2. Разгледзьце карціну Апалінарыя Гараўскага. Што аб'ядноўвае верш і карціну? Чым яны адрозніваюцца?

А. Гараўскі. «Вечар у Мінскай губерні»

3. Знайдзіце ў вершы Янкі Купалы радкі, якія адпавядаюць настрою карціны. Зачытайце.

Алег Міхайлавіч Чыркун
(нарадзіўся ў 1942 г.)

Алег Чыркун — сучасны беларускі кампазітар, які плённа працуе ў розных музычных жанрах. Ён аўтар аперэты «Калі заспявае певень», дзіцячых опер, музыкі да кінафільмаў і спектакляў. Але галоўнае месца ў творчасці А. Чыркуна займаюць песні. Ён створана каля трохсот песень. Меладычныя і пранікнёныя, яны надзвычай папулярныя сярод выканаўцаў і слухачоў.

Дуб

Словы Я. Купалы

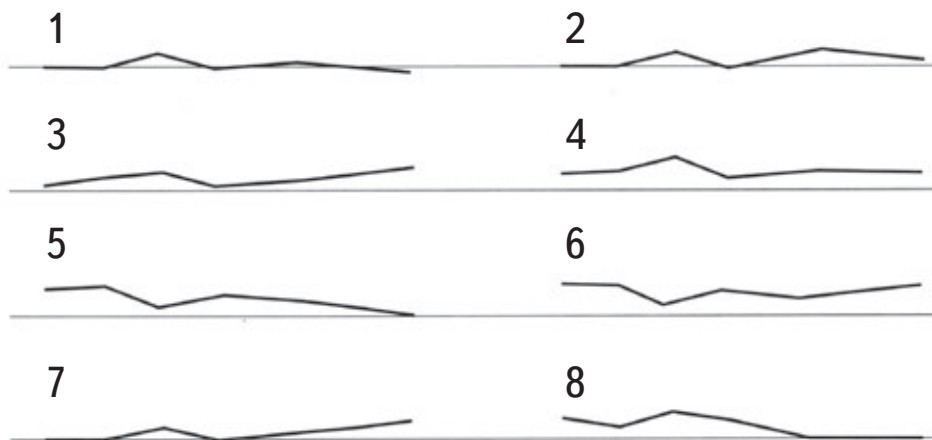
Музыка А. Чыркуна

Павольна

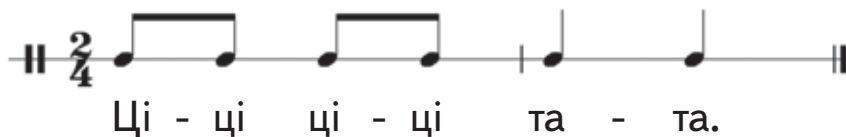

у глу - хім пры - во - ллі,
сам а - дзін ра - сце ён
на да - лё - кім по - лі.
Як цар, у ка - ро - не,
аб ні - чым не дба - е,
ці то сто - гне бу - ра,
ці ві - хор гу - ля - е.

1. Паслухайце песню. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар?
2. Паназірайце за рухам мелодыі. Карыстайцеся графічнымі схемамі.

3. Кампазітар пабудаваў свой твор на аснове двух рытмічных малюнкаў. Выканайце іх.

Прачытайце словы песні згодна з рытмічнымі малюнкамі.

4. Праспявайце песню. У час выканання перадайце настрой музыкі.
5. Паспрабуйце разам з настаўнікам стварыць мелодыю песеннага характару. Запішыце яе ў сшытку альбо на дошцы.

Кампазітары часта выкарыстоўваюць мелодыі песеннага характару ў буйных творах. Плаўная, напеўная мелодыя, роўны рытм найлепш падыходзяць для перадачы задуменнасці і спакою.

**Дзмітрый Вітальевіч
Лыбін**
(нарадзіўся ў 1963 г.)

Дзмітрый Лыбін — сучасны беларускі кампазітар. Сярод яго твораў — «Дом з прывідам», «Музыка для горада Нясвіжа», «Арнамент Полацкага храма», «Дзіцячы сшытак», «3 зімовых вечароў на Палессі». Адзін з найбольш прыгожых твораў — «Правінцыяльная сімфонія» для струннага аркестра.

Правінцыяльная сімфонія

(урывак з 3-й часткі)

Музыка Д. Лыбіна

1. Слова «правінцыя» абазначае мясцовасць, аддаленую ад буйных гарадоў. Угледзьцеся ў правінцыяльны пейзаж. Вызначце яго асаблівасці. Як можна апісаць правінцыяльны пейзаж?

2. Як вы лічыце, што імкнуўся перадаць кампазітар у сваім творы? Што вы ўяўляеце падчас слухання?

3. Визначте характер музичної мови. Праспявайце галоўную мелодыю твора.
4. Перадайце малюнак мелодыі выразнымі рухамі рук. Замалюйце яго ў сшытку альбо на дошцы.

ПЕСЕННАСЦЬ У ІНСТРУМЕНТАЛЬНАЙ МУЗЫЦЫ

Інструментальная музыка выконваецца на музычных інструментах.

Пётр Ільіч Чайкоўскі
(1840–1893)

Пётр Чайкоўскі — сусветна вядомы рускі кампазітар. Яго музыка адлюстроўвае свет чалавечых пачуццяў. Яна вылучаецца пранікнёнасцю і меладыйнасцю. Найбольшую папулярнасць набылі оперы П. Чайкоўскага «Пікавая дама», «Яўген Анегін», «Іаланта», балеты «Спячая прыгажуня», «Лебядзінае возера», «Шчаўкунок», а таксама сімфоніі.

Цыкл фартэпіянных п'ес «Дзіцячы альбом» П. Чайкоўскі прысвяціў свайму пляменніку Валодзю Давыдаву, які вельмі любіў музыку. У «Дзіцячым альбоме» адлюстраваны карціны жыцця маленькага чалавека — «Ранішняя малітва», «Новая лялька», «Гульня ў конікі» і інш.

Многія кампазітары стваралі інструментальныя п'есы, падобныя на песні. Гэтыя творы так і называюцца — «песня», альбо «песенька». У цыкле фартэпіянных п'ес «Дзіцячы альбом» П. Чайкоўскага ёсць некалькі такіх песенек — нямецкая, італьянская... А найбольш вядомая — «Старадаўняя французская песенька».

**Старадаўняя
французская песенька**
(з «Дзіцячага альбома»)

Музыка П. Чайкоўскага

Вельмі ўмерана

1. Уважліва паслухайце твор. Які характар музычнай мовы яму ўласцівы? Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар?
2. Паспрабуйце перадаць малюнак мелодыі пры дапамозе выразных рухаў. Плаўныя ці адрывістыя рухі вам спатрэбіліся? Чаму?
3. Прачытайце, што напісаў пра «Старадаўнюю французскую песеньку» ўкраінскі пісьменнік Анатоль Харунжы: «Гэта была павольная, нейкая задуменная, трохі сумная песня. Яна вымушала нават самых вясёлых замоўкнуць, задумацца». Ці згодні вы з ім?
4. Мелодыя «Старадаўняй французскай песенькі» вельмі прыдатная для спеваў. Развучыце песеньку са словамі Эмы Аляксандравай. Спявайце мякка, плаўна.

Под вечер над рекой
прохлада и покой.
Белея, облака уходят
вдаль грядой.
Стремятся, но куда?
Струятся, как вода,
летят, как стая птиц,
и тают без следа.

Вы ўжо ведаеце, што ў балеце пануе танец. Аднак нават у гэтым буйным творы можна сустрэць музыку песеннага характару.

Дуэт Машы і Прынца

(з балета «Шчаўкунок»)

Музыка П. Чайкоўскага

1. Дуэт Машы і Прынца — гэта гімн каханню. Пры дапамозе якіх сродкаў музычнай выразнасці кампазітар перадаў гэта пачуццё?
2. Праспявайце мелодыю альбо выканайце яе на музычным інструменце.
3. Перадайце малюнак мелодыі выразнымі рухамі рук. Адлюструйце яго ў сшытку альбо на дошцы.

ТАНЦАВАЛЬНЫ ХАРАКТАР МУЗЫЧНАЙ МОВЫ

Танцавальная музыка вельмі разнастайная. Кожны танец мае своеасаблівы пульс. Калі мы слухаем альбо граем польку, звычайна лічым «раз, два». Калі гучыць вальс, мы лічым «раз, два, тры».

Мелодыя ў вальсе быццам кружыцца, а ў мелодыі полькі адчуваюцца падскокі. У іншых танцах можна адчуць прытупванні альбо паклоны.

Бельгійскі паэт Марыс Карэм напісаў верш, у якім «намалюваў» карціну вясёлага, хуткага танца. На беларускую мову верш пераклала паэтка Эдзі Агняцвет.

Тра-ля-ля-ля-ля

Уваходзьце ў круг!
Тра-ля-ля!
Круглая зямля!
Каб шпарчэй круціцца,
яблыку кругламу каціцца,
водзяць карагод,
каб скакаў народ.
Патанцуем!
Патанцуем?

Патанцуем так!
Раз і два у такт
круціцца вятрак!
Пачынай круціцца!
Скача ў такт пшаніца,
скача сонца ў полі,
больш запалу, болей!
Карагод гуляе
і людзей яднае.

1. Ці можам мы сказаць, што гэтаму вершу ўласцівы рысы танцавальнасці? Чаму?
2. Знайдзіце радкі, у якіх адчуваецца кружэнне; падскокі; прытупванні.
3. Выразна прачытайце верш. Перадайце пры чытанні, як карагод паскарае альбо запавольвае свой рух.

Адметнай асаблівасцю беларускай народнай музыкі з'яўляюцца песні-танцы. У іх спалучаюцца танцавальныя рухі і спевы. Звычайна песні-танцы маюць вясёлы, гарэзны характар. Іх назвы часта супадаюць з назвамі адпаведных танцаў.

Мікіта

Беларуская народная
песня-танец

mf Весе́ла

1. На ду - дзе Мі - кі - та гра - е,
2. Пры-ля - це - лі ка - ма - ры,

Прыпеў

ды лю-дзей ён за-баў-ля-е. Мі-кі-та,
з ім ска-ка-лі да за-ры.

1. Праспявайце песню. Які характар музычнай мовы ёй уласцівы? Дзе ў песні адчуваюцца прытупванні і падскокі?
2. Стварыце графічную мадэль мелодыі прыпеву. Замажуйце яе ў сшытку альбо на дошцы.
3. Прыдумайце да песні выразныя танцавальныя рухі. Які танец яны нагадваюць?

**Яўген Аляксандравіч
Глебаў**
(1929–2000)

Яўген Глебаў — беларускі кампазітар, вядомы далёка за межамі нашай краіны. Сярод напісаных ім твораў — балеты «Тыль Уленшпігель», «Маленькі прынц», «Альпійская балада». Шырокую папулярнасць набыла яго музыка да кінафільма «Дзікае паляванне караля Стаха».

Араторыя «Запрашэнне ў краіну маленства» створана кампазітарам для юных выканаўцаў і слухачоў.

Араторыя — буйны твор для салістаў, хору і аркестра. У араторыі спалучаюцца вакальная і інструментальная музыка.

Араторыя звычайна выконваецца на канцэртнай пляцоўцы, аднак — у адрозненне ад оперы ці балета — без дэкарацый і сцэнічнага дзеяння.

Араторыя заўсёды складаецца з некалькіх частак. Паміж яе часткамі часам выконваюцца інтэрмедыі — невялікія інструментальныя п'есы.

«Заўжды ляці» — заключная частка араторыі «Запрашэнне ў краіну маленства».

Заўжды ляці

(з араторыі «Запрашэнне ў краіну маленства»)

Словы П. Макаля

Музыка Я. Глебава

1. Вызначце галоўную думку твора. Як вы разумеете словы «краіна маленства адкрыта заўжды»?
2. Што надае музыцы танцавальны характар? Які танец яна нагадвае?
3. Прыдумайце выразныя рухі, якія падыходзяць да характару музыкі. Падчас паўторнага слухання свабодна дырыжыруйце твора.

ТАНЦАВАЛЬНАСЦЬ У ВАКАЛЬнай І ІНСТРУМЕНТАЛЬнай МУЗЫЦЫ

Рысы танцавальнасці ўласцівы многім музычным творам. Часам танцавальнасць адчуваецца і ў песнях.

Лесной праздник

Словы А. Фаткіна

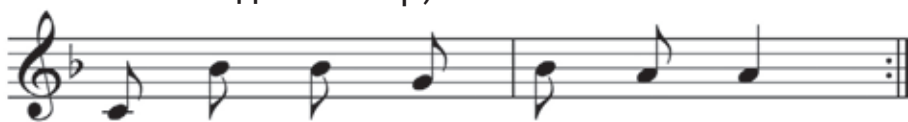
Музыка Ж. Металідзі

Жвава

Эй, зверь - ки, лес - ной на - род,
С гнёзд и нор, с лес - ных бо - лот

со - би - рай - тесь в хо - ро - вод!
со - би - рай - тесь в хо - ро - вод!

Все зверь - ки и пти - цы,
Зай - цы и е - жа - та,

1. Уважліва паслухайце песню. Які характар музычнай мовы ёй уласцівы?
2. Што адчуваецца ў музыцы: кружэнне, падскокі ці прытупванні? Які танец яна нагадвае?
3. Праспявайце песню. Прыдумайце да яе выразныя танцавальныя рухі. Упрыгожце імі выкананне.

**Галіна Канстанцінаўна
Гарэлава**
(нарадзілася ў 1951 г.)

Галіна Гарэлава — сучасны беларускі кампазітар. Значнае месца ў яе творчасці займае жанр інструмен-

тальнага канцэрта. У творчай скарбонцы Г. Гарэлавай восем канцэртаў для розных інструментаў: скрыпкі, габоя, балалайкі, гітары, трубы, трамбона, альты і дзвюх труб.

Пазнаёмцеся з п'есай Г. Гарэлавай «Папяровая балерына».

Папяровая балерына

Музыка Г. Гарэлавай

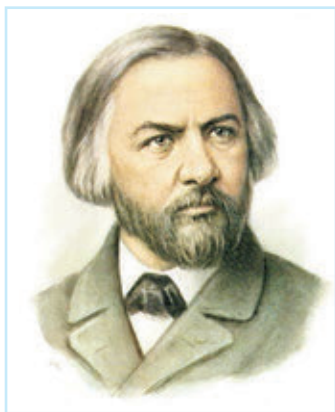

У тэмпе вальса

1. Уважліва паслухайце твор. Вызначце ўласцівы яму характар музычнай мовы.
2. Што адчуваецца ў музыцы: падскокі, прытупванні ці кружэнне? Які танец выконвае папяровая балерына?
3. Перадайце малюнак мелодыі выразнымі рухамі рук. На што ён падобны? Замалюйце яго ў сшытку альбо на дошцы.

З танцавальнай музыкай мы можам сустрэцца і ў буйных музычных творах.

Міхаіл Іванавіч Глінка
(1804–1857)

Міхаіл Глінка — стваральнік рускай прафесійнай музыкі. Яго творчай манеры ўласцівы выразныя мелодыі і разнастайныя аркестравыя фарбы. Шырока вядомы яго оперы «Іван Сусанін», «Руслан і Людміла», сімфанічныя ўверцюры «Камарынская», «Ноч у Мадрыдзе», «Вальс-фантазія».

Падчас вандроўкі кампазітара па Іспаніі яго ўразіла тэмпераментнае выкананне хоты. Свае ўражанні ён увасобіў у сімфанічнай ўверцюры «Арагонская хота».

Слова «ўверцюра» ў перакладзе з французскай мовы значыць «адкрыццё». Спачатку ўверцюрай называлі ўступ да оперы, які выконваўся сімфанічным аркестрам. Пазней кампазітары пачалі

ствараць канцэртныя ўверцюры, якія не былі часткай оперы альбо балета.

Вось як распавядаў пра стварэнне «Арагонскай хоты» М. Глінка: «В первой половине сентября отправились в Мадрид. По-прежнему продолжал я изучать испанский язык и испанскую музыку. Вскоре по приезде в Мадрид я принялся за «Хоту». Окончив её, я внимательно изучал напевы простолюдинов. Хаживал ко мне один погонщик мулов и пел народные песни, которые я старался уловить и положить на ноты».

Хота — іспанскі танец. Яго ўзнікненне звязана з іспанскай правінцыяй Арагон. Хоце ўласцівы трохдольны пульс і актыўны характар. Танцуюць яе ў парах. Танец суправаджаецца гучаннем ударных інструментаў — кастаньетаў.

Кастаньеты — ударны інструмент, які ўяўляе сабой пласцінкі-ракавінкі, счэпленыя скураным шнурком.

Т. Стражбецкая. «Арагонская хота. Испанскі танец»

Арагонская хота

Музыка М. Глінкі

1. Які настрой выклікала ў вас музыка? Як вы лічыце, што надае музыцы танцавальны характар?
2. Якую ролю адыгрывае сімфанічны аркестр у стварэнні яскравай карціны танца?
3. Стварыце рытмічны акампанемент да твора. Запішыце яго ў сшытку альбо на дошцы. Дадайце рытмічны акампанемент да паўторнага слухання «Арагонскай хоты». Сачыце, каб ён не быў больш моцны, чым гучанне аркестра.

МАРШАВЫ ХАРАКТАР МУЗЫЧНАЙ МОВЫ

Звычайна мы беспамылкова можам пазнаць музыку маршавага характару, нават калі чуем музычны твор упершыню. Маршавай музыцы ўласцівы адчуванне крокаў, шэсця, пругкасць рытму.

У маршавай музыцы часта сустракаецца пункцірны рытм.

Пункцірны рытм — гэта спалучэнне падоўжаных і скарачаных долей пульсу.

Звярніце ўвагу на тое, як перадаецца пункцірны рытм у нотным запісе.

Маршавасць можна адчуць і ў вершах. Адчуванне крокаў у вершы надае яму маршавы характар.

Ёжик и барабан

С барабаном ходит ёжик,
бум-бум-бум!
Целый день играет ёжик,
бум-бум-бум!

С барабаном за плечами,
бум-бум-бум!
Ёжик в сад забрёл случайно,
бум-бум-бум!
Очень яблоки любил он,
бум-бум-бум!
Барабан в саду забыл он,
бум-бум-бум!
Ночью яблоки срывались,
бум-бум-бум!
И удары раздавались,
бум-бум-бум!
Зайцы здорово струхнули,
бум-бум-бум!
Глаз до зорьки не сомкнули,
бум-бум-бум!

Г. Віеру (пераклад Я. Акіма)

1. Выразна прачытайце верш. Стварыце да яго рытмічны акампанемент. Запішыце яго ў сшытку альбо на дошцы.
2. Прачытайце верш уголас, суправаджаючы чытанне рытмічным акампанементом.

Многія музычныя творы маюць маршавы характар. Слухаючы іх, мы можам адчуць шэсце альбо крокі.

Генрых Мátусавіч Вагнер
(1922–2000)

Генрых Вагнер — вядомы беларускі кампазітар і піяніст. Сярод яго твораў — опера «Сцежкаю жыцця», вакальна-сімфанічная паэма «Вечна жывыя», балеты «Святло і цені», «Пасля балю», сімфоніі, музыка да спектакляў і кінафільмаў.

Аднаму са сваіх твораў Г. Вагнер даў назву «Крокі».

Крокі

Музыка Г. Вагнера

1. Уважліва паслухайце твор. Дзе ў ім адчуваюцца крокі? Праспявайце «музычныя крокі» альбо выканайце іх на інструменце.

2. Перадайце набліжэнне і аддаленне крокаў. Як вы думаеце, чаму кампазітар на працягу твора змяняе сілу гуку?

3. Прыдумайце невялікае апавяданне паводле твора Генрыха Вагнера. Сачыце, каб сюжэт адпавядаў развіццю музыкі.

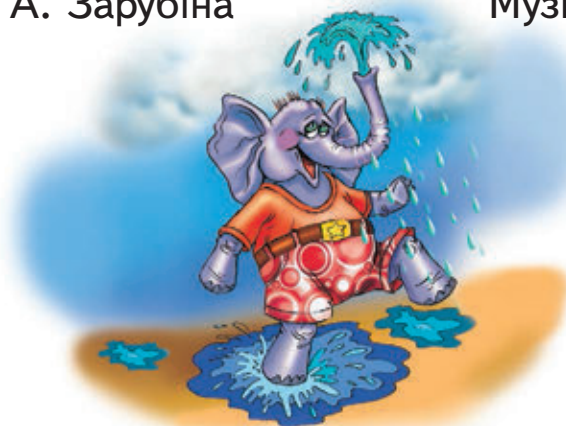
Часам маршавасць можна адчуць і ў песні.

Песенка слонёнка о самом себе

Словы А. Зарубіна

Музыка А. Даньшовай

Умерана

Сло - ник то - па-ет по лу - жам,

топ, топ, топ, топ. Зон - тик

сло - ни-ку не ну - жен, топ, топ,

топ, топ, топ, топ. Зон - тик

сло-ни-ку не ну-жен, топ, топ, топ, топ.

1. Што надае музыцы маршавы характар? Як маршавасць перадаецца ў нотным запісе?
2. Праспявайце песню. Перадайце ў выкананні пругкасць рытму, адчуванне крокаў.
3. Падбярыце інструменты для рытмічнага акампанементу. Упрыгожце ім выкананне песні.

Рытмічны акампанемент
да «Песенкі слонёнка о самом себе»

МАРШАВАСЦЬ У ВАКАЛЬНАЙ І ІНСТРУМЕНТАЛЬНАЙ МУЗЫЦЫ

Маршавая музыка дапамагае кампазітарам адлюстроўваць разнастайныя карціны жыцця.

Алег Барысавіч Залётнеў
(нарадзіўся ў 1947 г.)

Алег Залётнеў — сучасны беларускі кампазітар. Аўтар шматлікіх твораў, сярод якіх оперы, канцэрты для розных інструментаў, сімфонія, араторыя, кантата, балет і інш. Стварыў музыку да 90 спектакляў, 35 кіна- і тэлефільмаў.

Для маленькіх выканаўцаў і слухачоў кампазітар напісаў оперу «Адчыніце, казляняткі». Яна заснавана на вядомым усім казачным сюжэце.

Адна з дзейных асоб оперы — руплівы і працавіты Каваль. Менавіта ён дапамагае Казе з казлянятамі перамагчы Ваўка.

Песенька Каваля

(з опери «Адчынiце, казляняткі»)

Словы П. Макаля

Музыка А. Залётнева

Умерана

Я ха-джу па ле - се храб - ра,

я спя - ва - ю: тук - так - ток!

Бо са мно - ю вер-ны сяб - ра —

1. Ці можна назваць гэты твор музычным партрэтам Каваля? Якія рысы характару героя перадаў кампазітар пры дапамозе музыкі?
2. Праспявайце песеньку. Ці аднолькавы характар музычнай мовы ў першай і апошняй частках твора і яго сярэдзіне?
3. Выканайце рытмічны акампанемент пры дапамозе пляскання ў далоні, пастуквання. Упрыгожце ім выкананне першай і апошняй частак песенькі.

Рытмічны акампанемент да «Песенькі Каваля»

Фрыдэрык Шапэн
(1810–1849)

Фрыдэрык Шапэн — выдатны польскі кампазітар. Большасць музычнай спадчыны Ф. Шапэна складаюць творы для фартэпіяна.

У юнацкія гады Ф. Шапэн быў вымушаны пакінуць радзіму. Усё астатняе жыццё ён правёў у выгнанні.

У сваёй творчасці Ф. Шапэн шырока выкарыстоўваў рысы, уласцівыя польскай народнай музыцы. Ён увёў у сусветную музычную культуру польскія танцы — паланэз і мазурку.

Паланэз — старадаўні танец-шэсце, які мае польскае паходжанне. Слова «паланэз» у перакладзе з французскай мовы і значыць «польскі».

Паланэзу ўласцівы ўрачысты, велічны характар. Гэты танец выконваецца ў парах. У мінулыя часы з выканання паланэза пачыналіся балі.

Паланэз

Музыка Ф. Шапэна

1. Што надае музыцы характар шэсця?
2. Выканайце пульс музыкі. Што ў ім незвычайнага? Чым пульс паланэза адрозніваецца ад пульсу марша?

Кампазітары часта спалучаюць розныя характары музычнай мовы ў адным творы. Рысы, уласцівыя песні, танцу і маршу, можна вылучыць у оперы, сімфоніі, балете, іншых буйных музычных творах.

Першая інтэрмедыя

(з араторыі «Запрашэнне ў краіну маленства»)

Музыка Я. Глебава

1. Колькі частак у інтэрмедыі? Які характар музычнай мовы ўласцівы кожнай з іх? Які беларускі народны танец нагадвае мелодыя інтэрмедыі?
2. Што вы ўяўляеце, слухаючы гэту музыку? Прыдумайце невялікае апавяданне да інтэрмедыі. Прасачыце, каб развіццё сюжэта адпавядала развіццю музыкі.

АБАГУЛЬНЕННЕ ТЭМЫ ПЕРШАЙ ЧВЭРЦІ

1. Пра што могуць распавесці творы песеннага, танцавальнага і маршавага характару?
2. Якія асаблівасці песеннай музыкі вы ведаеце? Прыкладзіце прыклады вакальных і інструментальных твораў, якія вылучаюцца песенным характарам музычнай мовы.
3. Згадайце характэрныя рысы танцавальнай музычнай мовы. У якіх вакальных і інструментальных творах яна вам сустрэлася?
4. Што ўласціва маршавай музычнай мове? Якім знаёмым вам вакальным і інструментальным творам уласцівы рысы маршавасці?
5. Песеннасць, танцавальнасць і маршавасць часам сустракаюцца ў адным творы. Паразважайце, для чаго кампазітары спалучаюць іх у сваёй музыцы.
6. Паспрабуйце вызначыць характар музычнай мовы не вядомага вам твора па нотным запісе. На што вы будзеце звяртаць увагу перш за ўсё?
7. Стварыце рытмічны акампанемент да музычнага твора, які найбольш вам падабаецца.
8. Падбярыце з музыкі, якая гучала на ўроках, творы для сваёй музычнай калекцыі.

ІНТАНАЦЫЯ

ВЫРАЗНАСЦЬ СЛОВА, ГУКУ, РУХУ

Інтанацыя перадае пачуцці чалавека. Яна ўласціва маўленню, рухам, музыцы.

Любое слова можна вымавіць з рознай інтанацыяй. Мы разумеем інтанацыі, нават калі чуем гаворку на незнаёмай мове. Нягледзячы на незразумеласць слоў, мы лёгка пазнаём выразныя інтанацыі здзіўлення, пытання, абурэння.

Разговор с пчелой

Меня ужалила пчела.
Я закричал: «Как ты могла?!»
Пчела в ответ:
«А как ты мог
сорвать любимый мой цветок?
Ведь он мне был ужасно нуж-жен:
я берегла его на уж-жин!»

М. Барадзіцкая

1. Якія пачуцці герояў перададзены ў вершы?

2. Пры чытанні верша звярніце ўвагу на выразнасць маўленчай інтанацыі. Упрыгожце чытанне выразнымі рухамі.

Музычная інтанацыя з дапамогай гукаў перадае і чалавечыя пачуцці, і карціны навакольнага свету.

**Мікалай Андрэевіч
Рымскі-Корсакаў
(1844–1908)**

Мікалай Рымскі-Корсакаў — выдатны рускі кампазітар. Яго музыка цесна звязана з рускай казкай, народным побытам, карцінамі прыроды. Ён дасканала валодаў аркестравым пісьмом. Аркестр у яго творах — сапраўдная палітра выразных і выяўленчых фарбаў.

М. Рымскі-Корсакаў стварыў 15 опер. Опера «Казка пра цара Салтана» напісана на сюжэт вядомай казкі А. Пушкіна.

Палёт чмяля
(з оперы «Казка пра цара Салтана»)

Музыка М. Рымскага-Корсакава

1. Што вы ўявілі падчас гучання музыкі?
2. Як вы лічыце, чаму кампазітар скарыстаўся кароткімі працягласцямі, хуткім тэмпам? Тэмбры якіх інструментаў добра чуваць у аркестры? Як кампазітар перадае набліжэнне і аддаленне чмяля?

Ад таго, якія фарбы выкарыстаў мастак, пэўным чынам залежыць выразнасць мастацкага вобраза. Калі мы гаворым пра выразныя магчымасці колеру, то ўжываем слова «каларыт».

І. Айвазоўскі.
«Марскі праліў з маяком»

І. Айвазоўскі.
«Бура на моры ноччу»

Разгледзьце вобразы мора, створаныя мастаком Іванам Айвазоўскім. Як вы лічыце, чаму мастак выкарыстаў розныя фарбы?

Уступ да оперы «Садко» — музычны малюнак мора. Стварыць яе М. Рымскаму-Корсакаву дапамог досвед уласных марскіх падарожжаў.

Вось што пісаў ён у сваіх лістах: «Чудные дни и чудные ночи! Дивный, тёмно-лазоревого днём свет океана сменялся фантастическим фосфорическим свечением ночью. С приближением к югу сумерки становились всё короче и короче, а южное небо с новыми созвездиями всё более и более открывалось. Вскоре все звёзды обоих полушарий стали видны. Свет ныряющего среди кучевых облаков месяца в полнолуние просто ослепителен. Чудесен тропический океан со своей лазурью и фосфорическим светом...»

Акiян-мора сiняе

(уступ да оперы «Садко»)

Музыка М. Рымскага-Корсакава

1. Якім паўстае мора ў творы Мікалая Рымскага-Корсакава: спакойным ці бурлівым, грозным ці лагодным? Якія пачуцці ў вас выклікае музыка?
2. Якія рухі рук вам спатрэбяцца, каб перадаць невялікія хвалі? А грозныя, моцныя, высокія хвалі? Уявіце сябе дырыжорамі і свабодна дырыжыруйце творам.

БЛІЗКАСЦЬ МАЎЛЕНЧАЙ І МУЗЫЧНАЙ ІНТАНАЦЫІ

Музычная інтанацыя вельмі блізкая да інтанацыі маўленчай, аднак значна больш выразная.

Вам ужо знаёмы апавядальныя, пыталныя і клічныя маўленчыя інтанацыі. У музыцы таксама можна сустрэць інтанацыі апавядальнага, пыталнага альбо сцвярджальнага характару.

Апавядальная інтанацыя гучыць спакойна. Ёй уласцівы роўны рух, адсутнасць рэзкіх змен вышыні і працягласці гукаў.

Пытальная інтанацыя ў музычных творах звычайна гучыць няўстойліва. Калі перадаць яе пры дапамозе лініі, то можна заўважыць, што выява нагадвае пыталнік.

Сцвярджальная інтанацыя гучыць упэўнена. Яе лёгка пазнаць па актыўным руху ўверх альбо ўніз, спыненні на тоніцы — найбольш устойлівым гуку.

Як пагнала бабуленька курантак пасці

Беларуская народная песня

Хутка

1. За - ха - це - ла ба - бу - лень - ка
Па - са - дзі - ла ку - рач - ку,

ра - зам зба - га - це - ці.
каб вы - ве - ла дзе - ці.

Ды ня - мно - га — толь - кі тро - е
Не па - спе - лі з гняз - да вый - сці —

ку - ра - нят пры - жда - ла.
па - свіць іх па - гна - ла.

3. «Ой, бо - жа ж мой, бо - жа,
Як пры - е - дзе дзед-ка з ле - су,

а што мне ра - бі - ці?
бу - дзе мя - не бі - ці!

Бед - на, бед - на, бед - на я,

бед - на га - лоў - ка ма - я.

Бу - дзе мя - не бі - ці».

2.
 - Як пагнала бабуленька куранятак пасці,
 - сама села на пянёчку кудзелечку прасці.
 - Яшчэ нітак не ссучыла, а ўжо двух згубіла.
 - Сюды-туды павярнулась
 - ды на трэцяе спаткнулась.
4.
 - Як прыехаў дзедка з лесу ды да сваёй хаты,
 - пытаецца у бабулькі: «А дзе ж кураняты?
 - Цып-цып-цып-цып-цып-цып-цып!
 - Пуль-пуль-пуль-пуль-пуль-пуль-пуль!
 - А дзе ж кураняты?»
5.
 - «Як не ведаў, дзеду, так не будзеш ведаць!
 - Вось садзіся лепш за стол — дам табе абедаць.
 - Хадзі-хадзі, мой дзядок,
 - хадзі-хадзі, галубок, —
 - дам табе абедаць».
6.
 - Разгневаўся дзедка, схапіў саламінку,
 - пабіў бабцы, пахвастаў галаву і спінку.
 - Ой-ёй-ёй-ёй-ёй-ёй-ёй!
 - Ой-ёй-ёй-ёй-ёй-ёй-ёй,
 - галаву і спінку!
1. Прачытайце тэкст песні. Знайдзіце ў ім апавядальныя і пыталыныя інтанацыі. Прачытайце тэкст выразна, потым — праспявайце песню. Што агульнае, а што рознае ў маўленчай і музычнай інтанацыях?

2. Пытальныя сказы «Ой, божа ж мой, божа, а што мне рабіці?» і «А дзе ж кураняты?» розныя па характары. Што перадае кожны з іх?
3. Адлюструйце пытальныя інтанацыі пры дапамозе ліній. Замалюйце іх у сшытку альбо на дошцы.

Уважліва прачытайце верш. Перадайце выразнасць апавядальнай інтанацыі.

На сыром на дубу
сидит ворон, чёрный ворон.
А под дубом сырым
волк гуляет в чистом поле...

Няньчына казка

(з «Дзіцячага альбома»)

Музыка П. Чайкоўскага

1. Якую карціну вы ўявілі пры праслухоўванні п'есы Пятра Чайкоўскага?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар, каб перадаць апавядальны характар музыкі?
3. Параўнайце інтанацыю верша і музычнага твора. Што ў іх агульнае, што рознае?

ЗЕРНЕ-ІНТАНАЦЫЯ

Музычную інтанацыю часта параўноўваюць з зернем, з якога «вырастае» музычны твор. Як сапраўднае зерне, музычная інтанацыя невялікая па памеры. Складаецца яна звычайна з некалькіх гукаў.

Зерне-інтанацыя ўтрымлівае ўсе рысы будучага твора. Гэта інтанацыя вельмі выразная, таму яе лёгка вылучыць у плыні гукаў.

Зерне-інтанацыя з «Паланэза» (музыка Ф. Шапэна)

Зерне-інтанацыя з песні «Дуб» (музыка А. Чыркуна)

1. Праспявайце альбо праслухайце зерні-інтанацыі. Ці аднолькавыя яны па характары? Чаму вы так лічыце?
2. Вам ужо знаёмы творы, якія «выраслі» з гэтых зерняў-інтанацый. Паразважайце, як характар зерняў-інтанацый паўплываў на характар музычных твораў.
3. Па нотным запісе лёгка прасачыць, як з інтанацыі «вырастае» мелодыя. Прыгадайце знаёмую вам песню «Дуб» Алега Чыркуна на словы Янкі Купалы. Праспявайце зерне-інтанацыю. Прасачыце па нотным запісе, як з яе «вырастае» мелодыя.

Сеў жучок на сучок

Беларуская народная песня

Весела

Сеў жу - чок на су - чок,
Па - ву - чок кры - жа - чок

на скры - па - чцы гра - е.
ска - ча, на - пя - ва - е.

1. Праспявайце беларускую народную песню. Вылучыце ў ёй зерне-інтанацыю.
2. Уявіце сябе кампазітарамі і паспрабуйце «вырасціць» мелодыю з гэтага «зерня». Запішыце яе ў сшытку альбо на дошцы.

Восеньскі малюнак

Музыка Я. Паплаўскай

1. Праспявайце зерне-інтанацыю. Вызначце яе характар.
2. Уявіце сябе кампазітарамі. Якая мелодыя магла б «вырасці» з гэтай інтанацыяй?
3. Уважліва паслухайце твор. Прасачыце, якія мелодыі «выраслі» з «зерня» ў першай, другой і трэцяй частках твора. Падбярыце словы, каб перадаць характар кожнай з мелодый.

ВЫРАЗНАЯ ІНТАНАЦЫЯ

Музычныя інтанацыі вельмі разнастайныя. Тыя з іх, якія адлюстроўваюць унутраны свет чалавека, мы называем выразнымі. Пры дапамозе выразных

інтанацый кампазітары перадаюць пачуцці чалавека, яго настрой.

Радость

Радость пробежала по дорожке.
Радость распахнула все окошки.
Радуетя клён, что он силён:
радугу на ветке держит он.
Рады зайцы, что спугнули волка.
Новым шишкам радуется ёлка.
Радость запрягает лошадей.
Разбудите, дети, всех людей!
Надевайте лучшие одёжки —
распахнула радость все окошки.

М. Карэм (пераклад В. Берастава)

1. Які настрой пануе ў вершы? Што выклікае ў вас адчуванне радасці? Ці радуецца вы новаму дню, хараству прыроды, добрым справам і ўчынкам?
2. Пры дапамозе алоўкаў стварыце ў сшытку колеравую выяву радаснага пачуцця. Якія колеры вам спатрэбяцца? Абгрунтуйце свой выбар.

Кампазітары ў сваіх творах часта перадаюць розныя адценні чалавечых пачуццяў.

Весёлая песенка

Словы В. Віктарава

Музыка Г. Струвэ

Рухава, з запалам

Музыкальная партытура ў трэцім перадаванні (3-я частка).

Гэтая частка складаецца з чатырох радкоў нотнага запісу, кожны радок з супрадным тэкстам.

Радок 1:

Нота: C_4 (дзве ноты ў такце).

Тэкст: **Есть ве - сё - лый край на све - те,**

Радок 2:

Нота: C_4 (дзве ноты ў такце).

Тэкст: **сча - стлив тот, кто там жи - вёт.**

Радок 3:

Нота: C_4 (дзве ноты ў такце).

Тэкст: **Там ве - сё - лый ду - ет ве - тер,**

Радок 4:

Нота: C_4 (дзве ноты ў такце).

Тэкст: **там ве - сё - лый ду - ет ве - тер,**

1. Уважліва паслухайце песню. Які настрой яна перадае? Як мелодыя песні, яе пульс і тэмп дапамагаюць стварыць настрой музыкі?
2. Параўнайце песню Георгія Струвэ і верш Марыса Карэма. Што ў іх агульнае, а што рознае?
3. Выканайце песню. Дадайце да выканання рытмічны акампанемент.

Грустная песенка

Словы В. Віктарава

Музыка Г. Струвэ

Не спяшаючыся, журботна

тр

1. По - те - рял - ся ли -

сё - нок, он от ма - мы у -

драл. По - те - рял - ся ли -

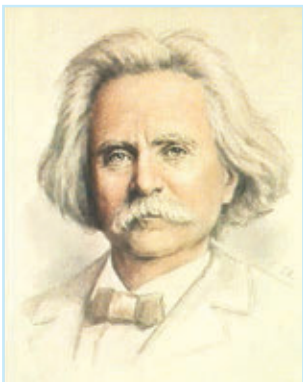

сё - нок, он до - ро - ги не

2. Мама очень грустит —
потерялся сынок.
Он, наверно, устал,
он, наверно, продрог.
Бедный лисёнок,
бедная мама.
3. Мы не знаем, найдёт ли
лисёнка она.
И поэтому песня
наша очень грустна.
Бедный лисёнок,
бедная мама.

1. Якім настроєм прасякнута песня? Падбярэце словы, якія адпавядаюць характару музыкі.
2. Параўнайце «Весёлую песенку» і «Грустную песенку». Пры дапамозе якіх сродкаў музычнай выразнасці кампазітар перадае розныя пачуцці чалавека?

Эдвард Грыг
(1843–1907)

Эдвард Грыг — славути нарвежскі кампазітар. Яго музыка перадае прыгажосць нарвежскай прыроды, таямнічы свет народных паданняў, своеасаблівасць інтанацый народнай музыкі.

Сусветна вядомыя творы Э. Грыга — канцэрт для фартэпіяна з аркестрам, музыка да драмы Генрыка Ібсэна «Пэр Гюнт».

Юнак Пэр Гюнт выпраўляецца вандраваць па свеце ў пошуках шчасця. Ён наведвае розныя краіны, сустракаецца з рознымі людзьмі.

А дома яго чакае нявеста Сольвейг. Яна вельмі сумуе з-за разлукі з каханым. У яе песні адчуваюцца сум, самота, надзея...

Песня Сольвейг

(з музыкі да драмы Г. Ібсэна «Пэр Гюнт»)

Пераклад М. Слонава

Музыка Э. Грыга

Не спяшаючыся

p

Зи - ма прой - дёт, и вес -

на про - мель - кнёт, и вес -

на про - мель - кнёт.

1. Услухайцеся ў гучанне музыкі, паспрабуйце адчуць яе настрой. Што спрыяе стварэнню настрою — мелодыя, тэмп, рытм?

2. Характар музыкі змяняецца на працягу твора. Як вы лічыце чаму?
3. Пры дапамозе алоўкаў зрабіце ў сшытку колеравую выяву першай часткі твора. Якія колеры вам спатрэбяцца? Чаму?

ВЫЯЎЛЕНЧАЯ ІНТАНАЦЫЯ

Выяўленчыя інтанацыі дапамагаюць кампазітару перадаць прыгажосць навакольнага свету. Яны дазваляюць кампазітару ўвасобіць у музыцы шум дажджу, грукат грому, шэпт лісця, булькатанне вады, спевы птушак...

Зязюля

Швейцарская народная песня

Даволі хутка

1. Зя - зюль-кай а - дзі - но - кай без

кло - па - таў жы - ву, і

чу - е - цца зда - лё - ку ма -

ё: «Ку - ку, ку - ку! Ку - *mf*

ку, *p* ку - ку!» *mf* Без

кло - па - таў жы - ву, і

чу - е - цца зда - лё - ку ма -

ё: «Ку-ку, ку - ку! Ку - ку!»

2. Мне весела заўсёды.
Саджуся на суку,
адлічваю я годы:
«Ку-ку, ку-ку, ку-ку!»
3. Калі усюды звонка
разносіцца «Агу!»,
з галіны сваёй тонкай
адказваю: «Ку-ку!»
4. Гнязда не ўю крыкліва,
сяджу ў чужым кутку.
Ў птушыны хор сварлівы
крычу і я: «Ку-ку!»

Пераклад І. Хвораства

1. Вылучыце ў песні зерне-інтанацыю. Які характар мае гэта інтанацыя?
2. Знайдзіце ў нотным запісе выяўленчую інтанацыю. Праспявайце яе, потым запішыце ў сшытку альбо на дошцы.
3. Спявайце песню весела, актыўна. Упрыгожце яе выкананне рытмічным акампанементарам.

Іозеф Гайдн
(1732–1809)

Іозеф Гайдн — выдатны аўстрыйскі кампазітар. Яго музычная спадчына ўключае 24 оперы, 104 сімфоніі, шмат канцэртаў і інструментальных ансамбляў. Сімфоніі І. Гайдна называюцца «Паляванне», «Мядзведзь», «Курыца» і інш. Адна з сімфоній мае назву «Гадзіннік». Здагадайцеся, чаму кампазітар даў ёй такую назву.

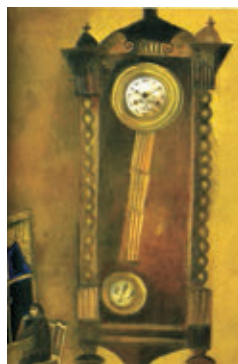

Сімфонія № 101 **«Гадзіннік»**

(урывак з 2-й часткі)

Музыка І. Гайдна

- 1.** Як музыка перадае ход гадзінніка? Які гэта гадзіннік — вялікі ці малы?
- 2.** Разгледзьце карціну Марка Шагала. Што аб'ядноўвае яе з творам Іозефа Гайдна?

М. Шагал.
«Гадзіннік»

3. Прыдумайце невялікае апавяданне пра гадзіннік. Прасачыце, каб сюжэт адпавядаў развіццю музыкі.

**Уладзімір Мітрафанавіч
Кур'ян**
(нарадзіўся ў 1954 г.)

Уладзімір Кур'ян — сучасны беларускі кампазітар. Ён плённа працуе ў розных музычных жанрах, аднак найбольш вядомы як тэатральны кампазітар. Сярод яго работ — музыка да спектакляў «Ідылія», «Тапалёвая завея», «Тутэйшыя».

Пазнаёмцеся з музычнай п'есай У. Кур'яна «Гадзіннік».

Гадзіннік

Музыка У. Кур'яна

1. Пры дапамозе якіх інструментаў кампазітар перадае ход і бой гадзінніка?
2. Параўнайце п'есу Уладзіміра Кур'яна з сімфоніяй Іозефа Гайдна. Што ў іх агульнае, а што рознае?

ВЫРАЗНАЯ І ВЫЯЎЛЕНЧАЯ ІНТАНАЦЫІ СУСТРАКАЮЦА Ё АДНЫМ ТВОРЫ

У музыцы кампазітар можа адлюстроўваць карціны навакольнага свету і перадаваць уласныя пачуцці, настрой. Таму часта выразная і выяўленчая інтанацыі спалучаюцца ў адным творы.

Зіма

Словы Я. Баратынскага

Музыка Ц. Кюі

Не спяшаючыся

Где слад-кий шё - пот гус - тых ле - сов,
по - то - ков ро - пот, цве - ты лу - гов?

1. Як у музыцы Цэзара Кюі перадаюцца карціны зімы і ўражанні ад яе надыходу?
2. Вызначце характар музычнай інтанацыі. Перадайце яе пры дапамозе лініі. Замалюйце ў сшытку альбо на дошцы.

Ігар Міхайлавіч Лучанок
(нарадзіўся ў 1938 г.)

Ігар Лучанок — вядомы беларускі кампазітар-песеннік. Яго песні «Мой родны кут», «Спадчына», «Алеся», «Жураўлі на Палессе ляцяць», «Майский вальс» шырока вядомы ў нашай краіне і за яе межамі.

Зіма

Словы Я. Коласа

Музыка І. Лучанка

Павольна

тр

На-ды-шлі ма - ро - зы, рэч-кі за - ка -

ва - лі, бе - лы - я бя - ро - зы

шэ-ра-нем у - бра - лі. Мя-кка - я пя -

ры - на во - чы ад - бі - ра - е.

Бе - ла - я раў - ні - на —

ні кан - ца, ні кра - ю.

1. Якую карціну вы ўявілі падчас гучання музыкі? Дзеля чаго кампазітар выкарыстаў павольны тэмп, буйныя працягласці?
2. Праспявайце песню. Перадайце яе настрой пры выкананні.
3. Творы Цэзара Кюі і Ігара Лучанка маюць аднолькавыя назвы. Што агульнае ў музыцы гэтых твораў? Што рознае?
4. Угледзьцеся ў карціну Вітольда Бялыніцкага-Бірулі. Што аб'ядноўвае яе з творами Ігара Лучанка?

В. Бялыніцкі-Біруля. «Зімовы сон»

Мароз

Іду я, сняжысты, ўсясільны,
па сцежках-пуцінах пустых,
і ночкай, і днём безупынна
пільную абшараў сваіх.

Палац мой — лес буйны, вяцвісты —
ірдзіцца брыльянтамі скрозь,
мне воўк і мядзведзь у паслугах,
мне служаць вавёрка і лось.

Як пухам, сняжком пасыпаю
і хвою, і елку, і клён;
хто ў госці ка мне забярэцца,
тулю тых, галублю іх сон.

Іду я, сняжысты, ўсясільны,
па сцежках-пуцінах пустых,
і ночкай, і днём безупынна
пільную абшараў сваіх.

Я. Купала

1. Якім паўстае зімовы лес у вершы Янкі Купалы?
2. Знайдзіце словы, якія дапамагаюць уявіць зімовы лес.

**Валерый Іванавіч
Карэтнікаў**
(нарадзіўся ў 1941 г.)

Валерый Карэтнікаў — беларускі кампазітар, які напісаў шмат твораў для дзяцей, у тым ліку сюіту для сімфанічнага аркестра «Поры года». У ёй кампазітар перадаў прыгажосць кожнага з дванаццаці месяцаў. Адна з частак сюіты называецца «У зімовым лесе».

Сюіта — музычны твор, які складаецца з некалькіх розных па характары п'ес, аб'яднаных агульнай задумай.

У зімовым лесе (з сюіты «Поры года»)

Музыка В. Карэтнікава

1. Як кампазітар пры дапамозе музыкі перадаў карціну зімовага лесу?
2. Ці змяняецца стан зімай прыроды ў творы Валерыя Карэтнікава?
3. Параўнайце будову музычнага твора з будовай верша Янкі Купалы. Што іх аб'ядноўвае?

Новы год

Пасінеў на рэках лёд,
неба ў ясных зорках.
Зноў прыйшоў к нам
Новы год
з песнямі і ёлкай.

Водзіць з намі карагод
сам Мароз-дзядуля.
Многа казак у яго
і вясёлых гульняў.

М. Чарняўскі

1. Як у вершы Міколы Чарняўскага перадаецца набліжэнне навагодняга свята?
2. Уявіце, якой магла б быць музыка, напісаная на гэты верш. Вызначце яе характар, лад, тэмп.

Навагодні карагод

Словы В. Лучанок

Музыка І. Лучанка

Павольна, з настроем

mf

1. Ста-на - ві - це-ся хут-чэй у ка - ра -

год.

На-ды- хо-дзіць, на-ды-хо-дзіць Но-вы

год!

І ча - ка-юць я - го ўсю-ды. А - бя -

2. Сора, сора завітае Дзед Мароз.
Падарункаў прынясе ён цэлы воз.
Мы дзядулю сустракаем,
звонка, весела спяваем.
Слухай, калі ласка, Дзед Мароз! (2 разы)
3. Надыходзіць, надыходзіць Новы год.
Мы вавёрачку пазвалі ў карагод,
зайку, вожыка, лісіцу —
будзем разам весяліцца.
Кружыцца святочны карагод! (2 разы)
4. Дзед Мароз прыйшоў з гасцінцамі, ура!
І агеньчыкі запальваць нам пара.
Дружна скажам: «Раз, два, тры,
ярка, ёлачка, гары!»
Радуюцца святу дзетвара! (2 разы)

1. Якім настроем прасякнута музыка? Якія сродкі музычнай выразнасці спатрэбіліся кампазітару, каб перадаць яго?
2. Выканайце песню. Прыдумайце да яе выразныя танцавальныя рухі. На які танец яны падобныя?

Вальс каля навагодняй ёлкі

(з сюіты «Поры года»)

Музыка В. Карэтнікава

1. Уважліва паслухайце музыку. Якія прыкметы навагодняга свята ў ёй чутны?
2. Які характар музычнай мовы абраў кампазітар для свайго твора? Чаму?

АБАГУЛЬНЕННЕ ТЭМЫ ДРУГОЙ ЧВЭРЦІ

1. Вы ведаеце, што маўленчая і музычная інтанацыі роднасныя адна адной. Што ў іх агульнае, а што рознае?
2. Чаму інтанацыю часта параўноўваюць з зернем? Якія асаблівасці ёй уласцівы?
3. Інтанацыі могуць перадаваць тонкія адценні чалавечых пачуццяў. Як называюцца такія інтанацыі? У якіх музычных творах вы з імі сустрэкаліся? Якія пачуцці былі перададзены ў іх? Згадайце творы, якія вам найбольш спадабаліся.
4. Інтанацыі таксама могуць адлюстроўваць прыгажосць навакольнага свету. У якіх музычных творах вам сустрэліся выяўленчыя інтанацыі? Падбярыце з музыкі, якая гучала на ўроках, творы для сваёй музычнай калекцыі.
5. Разнастайнасць інтанацый у адным творы дазваляе адначасова ўвасобіць карціны прыроды і жыцця і перадаць пачуцці, выкліканыя імі. Прывядзіце прыклады такіх твораў.
6. Якімі інтанацыямі — маўленчымі, музычнымі, пластычнымі — вы карыстаецеся ў паўсядзённым жыцці?

РАЗВІЦЦЁ МУЗЫКІ

ЯК РАСКАЗВАЮЦЬ І СЛУХАЮЦЬ МУЗЫЧНЫЯ ГІСТОРЫІ

Звычайна, слухаючы музычны твор, мы лёгка заўважаем змяненні тэмпу, рытму, сілы гуку, ладавай афарбоўкі. Ужыванне тых ці іншых сродкаў музычнай выразнасці заўсёды звязана са зместам музыкі. Змяненне музыкі азначае яе развіццё.

Каб расказаць музычную гісторыю, кампазітар адбірае неабходныя сродкі музычнай выразнасці. Таксама кампазітар вырашае, у выкананні якога саставу музыкантаў твор будзе гучаць найбольш выразна.

Выканаўца дапамагае аўтару распавесці музычную гісторыю. Ён надае твору непаўторныя, своеасаблівыя рысы. Менавіта таму адзін і той жа твор у розным выкананні гучыць па-свойму.

Слухачы музыку, мы, у сваю чаргу, разгадваем задуму кампазітара.

Антоніа Вівальді
(1678–1741)

Антоніа Вівальді — славути італьянскі кампазітар і скрыпач-віртуоз. Їм створана 465 інструментальних канцэртаў. Больш за палову з іх кампазітар напісаў для свайго любімага інструмента — скрыпкі.

**Канцэрт для скрыпкі з аркестрам
«Зіма» (частка 1)**

(з цыкла «Поры года»)

Музыка А. Вівальді

1. Якую карціну малюе музыка?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаны ў творы?
3. Параўнайце музычную мову партый саліста і аркестра. Што ў іх агульнае, а што рознае?

Почему медведь зимой спит

Словы А. Каваленкава

Музыка Л. Кніпера

1. Раз морозною зимою
вдоль опушки лесной
шёл медведь к себе домой
в тёплой шубе меховой.
Шёл он, шёл к своей берлоге
по просёлочной дороге
и, шагая через мост,
наступил лисе на хвост.

2. Подняла лисица крик,
зашумел тёмный лес,
и медведь с испугу вмиг
на сосну большую влез.
На сосне весёлый дятел
белке домик конопатил
и промолвил: «Ты, медведь,
должен под ноги смотреть».

3. С той поры медведь решил,
что зимой нужно спать,
по тропинкам не гулять,
на хвосты не наступать.
Он в берлоге безмятежно
спит зимой под крышей снежной
и доволен неспроста,
что родился без хвоста.

1. Якія сродкі музычнай выразнасці дапамагаюць кампазітару распавесці аб прыгодах мядзведзя?
2. Падбярэце адпаведныя сродкі музычнай выразнасці для выканання. Прадугледзьце ўдзел саліста.
3. Выканайце песню з элементамі тэатралізацыі.

ЯК РАЗВІВАЕ МУЗЫКУ КАМПАЗІТАР

Каб стварыць музычную карціну, кампазітар карыстаецца рознымі спосабамі музычнага разіцця. Ён можа развіваць мелодыю, змяняць тэмп, дынаміку, лад, тэмбр і рэгістр гучання. Таксама аўтар можа ўжываць кантраснае супастаўленне частак твора.

Снежны гарадок (з сюіты «Поры года»)

Музыка В. Карэтнікава

1. Уважліва паслухайце твор. Як вы лічыце, што імкнуўся адлюстраваць кампазітар? Якія сродкі музычнай выразнасці для гэтага спатрэбіліся?
2. Якую ролю ў стварэнні зімовай карціны адыгрывае сімфанічны аркестр? Тэмбры якіх інструментаў вы пазналі?
3. Узгадайце ўжо знаёмыя вам часткі сюіты Валерыя Карэтнікава «Поры года»: «У зімовым лесе» і «Вальс каля навагодняй ёлкі». Параўнайце музычную мову ўсіх трох частак, прысвечаных зіме.

Снегопад

Словы Э. Фарджан
(пераклад М. Барадзіцкай)

Музыка Ж. Металідзі

Павольна

p

Снег и - дёт, снег и - дёт, снег по - всю-ду

бро - дит. И от - ку - да он и - дёт

и ку - да у - хо - дит? Сне-го-пад,

1. Праспявайце песню. Вылучыце зерне-інтанацыю. Выразная ці выяўленчая гэта інтанацыя?
2. Паназірайце за развіццём інтанацыі. Замалюйце рух мелодыі ў сшытку альбо на дошцы.
3. Звярніце ўвагу на акампанемент. Як ён змяняецца на працягу твора?
4. Якую карціну «намаляваў» кампазітар з дапамогай музыкі?

РАЗВІЦЦЁ МЕЛОДЫІ

Ці знаёмы вам выраз «Мелодыя — гэта душа музыкі»? Мелодыя — гэта музычная думка. Яна выконваецца голасам альбо на музычным інструменце. Само слова «мелодыя» ў перакладзе з грэчаскай мовы значыць «напеў», «песня».

Паходжанне мелодыі цесна звязана з маўленнем чалавека, маўленчымі інтанацыямі. Аднак мелодыя значна больш выразная за маўленне.

Калі ўгледзецца ў нотны запіс, можна заўважыць асаблівасці будовы мелодыі. У ёй вылучаюцца працягласць і вышыня гукаў.

Песенка солнечных зайчиков

Словы Ф. Лаўбэ

Музыка В. Казеніна

Рухава

mf

1. Сол-ныш - ко про-сну-лось и взо-шло,

сра-зу всю-ду сде - ла - лось свет - ло.

За-свер-ка-ли, за - пля - са - ли вдруг

сол-неч-ны-е зай - чи - ки во-круг.

2. А один был зайчик ярче всех,
вызывал улыбки он и смех.
Был тот зайчик солнышком рождён,
находил друзей повсюду он. (2 разы)
3. Прыгал зайчик не жалея сил,
и тепло и свет он всем дарил.
И кричали вслед ему друзья:
«Жить без дружбы на земле нельзя!» (2 разы)

1. Які настрой выклікае ў вас песня? Праспявайце яе.
2. Уявіце, што людзі раптам перасталі ўсміхацца. Ці змянілася б наша жыццё? Абгрунтуйце свой адказ.
3. Выканайце рытм першых двух тактаў песні. Запішыце рытмічны малюнак на дошцы, а потым у сшытку.

4. Суправаджайце спевы выкананнем рытмічнага ма-
люнка. Ці змяняецца ён на працягу твора?
5. Прасачыце за рухам мелодыі і замалюйце яго
ў сшытку. Што ў вас атрымалася? Падумайце,
за кошт чаго кампазітар развівае мелодыю.

Варона на слізкім даху

Музыка Г. Гарэлавай

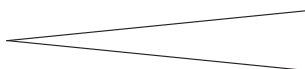

1. Якую карціну малюе музыка?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці спатрэбіліся кам-
пазітару, каб стварыць музычную замалёўку?
3. Як развіццё мелодыі дапамагае адлюстраваць тупа-
ценне і коўзанне вароны?

ДЫНАМІЧНАЕ РАЗВІЦЦЁ МУЗЫКІ

Кампазітары часта выкарыстоўваюць змяненне сілы гуку для развіцця музыкі. Гэта дазваляе адлюстроўваць найбольш тонкія адценні ў стане прыроды і пачуццях чалавека.

Змяненне сілы гуку можа быць раптоўным альбо паступовым. Паступовае нарастанне гучнасці ў музыцы называецца **крэшчэнда**. Паступовае змяншэнне гучання называецца **дымінуэнда**.

Крэшчэнда

Дымінуэнда

Была тишина

Была
тишина,
тишина,
тишина...

Вдруг
грохотом
грома
сменилась
она!
И вот уже дождик
тихонько —

ты слышишь? —
закрапал,
закрапал,
закрапал
по крыше...
Наверно,
сейчас
барабанить
он станет...
Уже
барабанит!
Уже
барабанит!

А. Шыбаеў

1. Пры дапамозе якіх сродкаў аўтар адлюстроўвае цішыню, грукатанне грому, пачатак і нарастанне дажджу?
2. Зрабіце колеравую выяву верша. Якія фарбы і адценні вам спатрэбяцца?
3. Выразна прачытайце верш. Выкарыстайце разнастайныя дынамічныя адценні, крэшчэнда і дымінуэнда.

У музыцы кампазітары часта карыстаюцца прыёмам узмацнення альбо змяншэння сілы гуку.

Раніца

(з музыкі да драмы Г. Ібсэна «Пэр Гюнт»)

Музыка Э. Грыга

1. Якую карціну малюе музыка?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар, каб перадаць прыгажосць узыходу сонца? Прасачыце, як змяняецца музыка на працягу твора.
3. Адлюструйце змяненні сілы гуку пры дапамозе каляровых алоўкаў. Так у вас атрымаецца своеасаблівая «стужка адценняў».
4. Прадырыжуйце творах. Сачыце, каб рухі рук суадносіліся з сілай гуку. Ці аднолькавыя яны ў пачатку і ў канцы твора?

ТАМПАВАЕ РАЗВІЦЦЁ МУЗЫКІ

Тэмп у музыцы вызначае хуткасць руху. У сваіх творах кампазітары часта развіваюць музычную думку з дапамогай змянення тэмпу.

Как под мельницей

Словы народные

Музыка М. Андреевай

Умерана *mf*

Как под мель - ни - цей,

под вер - тель - ни - цей

Хутчэй

по - дра - лись два ка - ра - ся...

Павольней

Вот и сказ - ка вся!

1. Што дапамагае адлюстравачь змяненне тэмпу ў сярэдзіне твора?
2. Паспрабуйце выканаць папеўку не змяняючы тэмпу. Ці змяніўся характар музыкі?
3. Звярніце ўвагу на тое, што словы папеўкі — народныя. З дапамогай якіх сродкаў кампазітар надаў музыцы народны характар?

Поезд

Словы Т. Сікорскай

Музыка М. Мятлова

1. Вот поезд наш длинный
несётся, летит,
вагон за вагоном
по рельсам скользит.2. Леса и поляны
мелькают кругом,
а поезд наш мчится
и ночью и днём. | <ol style="list-style-type: none">3. Но вот остановка,
раздался звонок,
в путь тронулся поезд,
уж слышен свисток.4. И снова наш поезд
несётся, летит.
Змеей извиваясь,
по рельсам скользит... |
|---|--|

1. Якія змяненні тэмпу вы заўважылі? Як вы лічыце, чым выкліканы гэтыя змяненні?
2. Звярніце ўвагу на акампанемент. Што ён нагадвае?
3. Вызначце, у якіх месцах вы будзеце паскараць альбо запавольваць тэмп. Праспявайце песню.

У пячоры горнага караля

(з музыкі да драмы Г. Ібсэна «Пэр Гюнт»)

Музыка Э. Грыга

Вандруючы ў пошуках шчасця, Пэр Гюнт трапляе ў падземнае царства, дзе ўладарыць горны кароль. Паступова пячора напаўняецца казачнымі істотамі...

1. Якія сродкі выразнасці дапамаглі кампазітару стварыць карціну падземнага царства, населенага казачнымі істотамі?

2. Якую ролю ў развіцці музыкі адыгрывае тэмп? Ці захавайся б настрой твора, калі б тэмп быў ня-
зменны?

ТЭМБРАВАЕ І РЭГІСТРАВАЕ РАЗВІЦЦЁ МУЗЫКІ

На працягу гучання твора мелодыя можа захоўваць
нязменную афарбоўку. Аднак значна часцей кампа-
зітары «даручаюць» выкананне розным галасам аль-
бо інструментам. У выніку афарбоўка мелодыі змя-
няецца. У гэтым выпадку мы гаворым аб тэмбравым
развіцці музыкі.

Вы ўжо ведаеце, што ў інструмента і голасу ёсць
нізкі, сярэдні ці высокі рэгістр гучання. Змяняючы
рэгістры, кампазітары па-новаму афарбоўваюць му-
зычныя інтанацыі.

Вясельны дзень у Трольхаўгене

Музыка Э. Грыга

1. З якой інтанацыі — выразнай ці выяўленчай — па-
чынаецца твор? Дзе яна гучыць — у мелодыі ці
ў акампаменце?
2. Вызначце характар музычнай мовы твора.

3. Якія сродкі музычнай выразнасці спатрэбіліся кампазітару, каб адлюстраваць набліжэнне і аддаленне святочнага шэсця?

Медведь и комар

Словы В. Шуміліна

Музыка А. Праслянёва

Умерана хутка

При - ле - тел ко - мар к со - се - дям,

у - ку - сил ко - мар мед - ве - дя.

Миш - ка в зло - бе с то - по - ром

по - бе - жал за ко - ма - ром.

Ма - шет вле - во, ма - шет впра - во,

ру - шит ро - щи и дуб - ра - вы,

а ко - мар си - дит в ле - су

у мед - ве - дя на но - су.

1. Яку картину малює музика?
2. Кількі виявлених інтонацій ви пачулі? Дзе яны гучаць — у мелодії ці ў акомпанементі?
3. Якія сродкі музичнай виразності спатрэбіліся кампазітару, каб увасобіць камара і мядзведзя?
4. Праспявайце песню.

Фантазія — буйны музычны твор. У перакладзе з грэчаскай мовы «фантазія» значыць «уяўленне». Фантазія вылучаецца свабоднай будовай і разнастайнасцю музычнага развіцця.

Фантазія на тэму беларускай народнай песні «Перапёлачка»

Музыка Я. Глебава

1. Прыгадайце знаёмую вам песню «Перапёлачка». Якім пачуццём яна прасякнута? Як інтанацыя прыпева дазваляе найбольш выразна перадаць пачуццё жалю да птушкі?
2. Мелодыя ў фантазіі ўвесь час змяняе сваю афарбоўку. Тэмбры якіх інструментаў вы пазналі?
3. Як тэмбравае развіццё ўплывае на характар музыкі?

ЛАДАВАЕ РАЗВІЦЦЁ МУЗЫКІ

Гукі ў музычным творы заўсёды звязаны паміж сабой. Яны ўтвараюць пэўны парадак, зладжанасць. Такі парадак у музыцы мае сваю назву — **лад**.

На працягу стагоддзяў людзі стваралі розныя музычныя лады. Аднак шырокае ўжыванне атрымалі толькі два з іх — **мажор** і **мінор**. Мажорнаму ладу ўласцівы больш светлыя, яркія фарбы. Мінорнаму — мяккія, прыглушаныя.

Франц Шуберт
(1797–1828)

Франц Шуберт — вядомы аўстрыйскі кампазітар. За сваё кароткае жыццё ён напісаў вялікую колькасць твораў. Каб прайграць іх адзін за адным, спатрэбіцца больш за месяц! Асабліва многа Ф. Шуберт напісаў песень, вальсаў і маршаў.

Музыку Ф. Шуберта ведаюць і любяць ва ўсім свеце. Яна надзвычай напеўная і меладычная.

Вальс

Музыка Ф. Шуберта

1. Ці аднолькавы настрой вы адчуваеце на працягу гучання твора?
2. Якія сродкі музычнай выразнасці дапамагаюць кампазітару адлюстраваць адценні настрою?
3. Вызначце, у якой частцы твора пануе мажор, а ў якой — мінор. У час паўторнага слухання адлюструйце ладавае развіццё музыкі пры дапамозе картак з каляровай паперы.

У нотных запісах вам могуць сустрэцца адмысловыя знакі — дыез (#) і бемоль (b). Гэта знакі павышэння і паніжэння гуку.

Дыез — знак, які павышае гук.

Бемоль — знак, які паніжае гук.

Смоўж

Раіць пчолка смаўжу:

«Уцякай ад дажджу,

ад дажджу і грому

уцякай дадому!»

Смоўж смяецца:

«Дом жа свой

я заўжды нашу з сабой».

Х. Жычка

1. Паміж кім ідзе размова ў вершы?
2. З якім пачуццём ставяцца героі адно да аднаго?
Перадайце гэта пачуццё падчас чытання.

Улітка

Словы С. Сяровай

Музыка В. Кікты

Умерана

Uce mf

— У - лит - ка в до - ми -

ке на нож - ке, ку - да ты

Адзін

дви - жешь - ся, ма - лют - ка? — Всё

по лис - там сколь - жу, до -

рож - ку про - кла - ды - ва - ю треть - и

Усе

сут - ки! — Ког - да вер -

нёшь - ся в дом от - цов - ский, у -

том - ле - на сво - им тру -

Адзін

дом? — Всю жизнь сколь - жу на

нож - ке плос - кой, с со - бой всег -

да но - шу свой дом, но -

шу свой дом, но - шу свой дом!

1. Ці захоўваецца аднолькавы настрой на працягу твора?
2. Вылучыце зерне-інтанацыю. Які спосаб развіцця мелодыі выкарыстаў кампазітар? Абгрунтуйце свой адказ.
3. Знайдзіце ў нотным запісе часткі, напісаныя ў міноры; у мажоры.
4. Які знак вы заўважылі ў нотным запісе?

У мажорным альбо мінорным ладзе кожны з гукаў суадносіцца з пэўнай ступенню. Пры змяненні ладу змяняецца вышыня трэцяй ступені. Пры пераходзе з мажору ў мінор гэта ступень паніжаецца, з мінору ў мажор — павышаецца.

Паспрабуйце самастойна стварыць папеўку і ўжыць у ёй ладавае развіццё музыкі. Выкарыстайце для гэтага прапанаваны верш.

Тучка

Тучка с солнышком опять
в прятки начали играть.
Только солнце спрячется —
тучка вся расплечется.
Только солнышко найдётся —
сразу радуга смеётся.

В. Берастаў

1. Знайдзіце ў вершы месцы, дзе адчуваецца мажорны настрой; мінорны настрой.
2. Стварыце мелодыю для трэцяга і чацвёртага радкоў верша. У які «ладавы колер» (мажор ці мінор) вы яе афарбуеце?
3. Для пятага і шостага радкоў змяніце афарбоўку інтанацыі ў адпаведнасці са зместам твора. Які лад вам спатрэбіцца?

МАЙСТЭРСТВА ВЫКАНАЎЦЫ

Звычайна рознымі спосабамі развіцця музыкі карыстаецца кампазітар. Аднак не толькі ён развівае музыку. Выканаўца таксама ўжывае сродкі музычнай выразнасці. Для кожнага твора ён складае выканальніцкі план.

Для гэтага выканаўца:

- 1) глыбока вывучае музычны твор;
- 2) аналізуе сродкі музычнай выразнасці, выкарыстаныя кампазітарам (сіла гуку, тэмп і інш.);
- 3) прадугледжвае змяненні сілы гуку і тэмпу адпаведна ўласнаму адчуванню музыкі;
- 4) дапаўняе гэтымі змяненнямі сродкі музычнай выразнасці, выкарыстаныя кампазітарам.

Как сделать утро волшебным

Чтобы сделать волшебным
весенний рассвет,
надо долго-долго идти
и охапку сияющих
жёлтых лучей
самому на дороге найти.

И добавить к сияющим
жёлтым лучам
охапку зелёных веток,
краешек неба,
пенье ручья
и маленьких птиц
всевозможных расцветок.

И добавить немного
тёплого ветра,
запах ландыша,
звон травы.

И потом ладошкой
плеснуть на это
совсем немного
речной синевы.

И всё это вместе перемешать,
закрыть глаза
и почти
не дышать!

Клянусь, это будет
волшебным рассветом,
если никто не забудет
при этом
крикнуть маме:
«Доброе утро!»

А. Дрыз (переклад Р. Сефа)

1. Самастойна падбярэце словы, якія адпавядаюць настрою верша.
2. Падбярэце сродкі музычнай выразнасці для стварэння выканальніцкага плана твора. Якім тэмпам і сілай гуку вы будзеце карыстацца?
3. Запішыце выканальніцкі план на дошцы. Выразна выканайце верш.

Самая лепшая

Словы У. Карызны

Музыка С. Хвашчынскага

У тэмпе вальса

1. Вес - нья за - ра-нач-кай све - ціць,
ла - шчыць, як звон ру - ча - я,

са - ма - я, са - ма - я леп-ша - я ў све - це,

са - ма - я, са - ма - я леп-ша - я ў све - це

ма - ма ма - я, ма - ма ма - я,

ма - ма ма - я.

2. Сонца парой залатою
будзіць у росных гаях.
Жаўранкаў просіць спяваць над зямлёю (2 разы)
мама мая. (3 разы)
3. З ёй весялейшыя песні,
радасць мілей удвая.
Самая, самая лепшая ў свеце (2 разы)
мама мая. (3 разы)

1. Пра што распавядае песня? Якія інтанацыі ляжаць у аснове песні?

2. Прасачыце за развіццём музыкі. Якія спосабы музычнага развіцця выкарыстаў кампазітар?
3. Выберыце сродкі музычнай выразнасці для выканання песні. Стварыце выканальніцкі план.

У выканальніцкі план можна таксама ўключаць элементы тэатралізацыі, спевы саліста альбо групы, танцавальныя рухі. Гэта значна ўзбагачае выкананне, дазваляе зрабіць яго больш выразным.

Тень-тень, потетень

Словы народныя

Музыка В. Каліннікава

Не вельмі хутка

1. Тень - тень, по - те - тень,

вы - ше го - ро - да пле - тень.

Се - ли зве - ри под пле - тень,

по - хва - ля - ли - ся весь день.

2. По - хва - ля - ла - ся ли - са:

«Все - му све - ту я кра - са!»

По - хва - лял - ся зай - ка:

«По - ди до - го - няй - ка!»

3. Похвалялися ежи:
«У нас шубы хороши!»
Похвалялись блохи:
«И у нас не плохи!»
4. Похвалялся медведь:
«Могу песни я петь!»
Похвалялася коза:
«Всем вам выколю глаза!»

1. Визначце настрой песні.
2. Вылучыце салістаў. Размяркуйце тэкст песні паміж салістамі і хорам.
3. Падбярыце для свайго выканання сродкі музычнай выразнасці. Якім тэмпам і сілай гуку вы будзеце карыстацца? Чаму? Падбярыце тэмбравую афарбоўку для кожнага персанажа песні.

МУЗЫЧНЫЯ ДЫЯЛОГІ

Як вы ведаеце, музычная інтанацыя вельмі падобная да маўленчай. А ці магчыма весці размову, разумець адзін аднаго з дапамогай музыкі? Для гэтага неабходна навучыцца такім чынам перадаваць у спевах і ігры ўласныя пачуцці, каб яны былі зразумелыя

для суразмоўцы. Таксама трэба ўмець слухаць тых, хто размаўляе з вамі на мове музыкі.

Вясна-красна

Беларуская народная песня

1. Паслухайце песню. Чаму яна прысвечана?
2. Якія інтанацыі вы адчулі ў песні?
3. З якім настроем трэба выконваць гэту песню?
4. Як сродкі музычнай выразнасці дапамагаюць ствараць музычны дыялог?

Сороконожки

Словы У. Арлова

Музыка А. Даньшовой

Весела

mf

1. На рас - све - те по до - рож - ке
2. Рань - ше всех о - ни у - спе - ли

в класс бе - гут со - ро - ко - нож - ки.
за - сте - лить сво - и по - сте - ли.

Рань - ше всех о - ни про - сну - лись,
И те - перь бе - гут из но - рок

рань - ше всех о - ни о - бу - лись,
рань - ше всех ми - нут на со - рок,

на - тя - нув на со-рок ног
рань - ше всех сво-ю е - ду

со-рок ма-лень-ких са - пог.
до-е - да - я на хо - ду.

3. Вот о - ни при-хо-дят в класс

с о - поз - да - ни - ем на час.

Го - во - рят им: — Где вы бы - ли?

Вы прошко - лу по - за - бы - ли!

Вы про-спа - ли? — Не про-спа - ли!

— Вы гу - ля - ли? — Не гу - ля - ли!

Мы сто - я - ли на по - ро - ге —

вы - ти - ра - ли но - ги!

1. У якой з частак песні вы адчулі музычны дыялог?
2. Вылучыце ў нотным тэксце пыталыныя і сцвярдзальныя інтанацыі. Адлюструйце іх у сшытку пры дапамозе ліній. Што ў вас атрымалася?
3. Чым адрозніваюцца выявы пыталнай і сцвярдзальнай інтанацыі?
4. Падзяліцеся на групы і выразна выканайце музычны дыялог.

АБАГУЛЬНЕННЕ ТЭМЫ ТРЭЦЯЙ ЧВЭРЦІ

1. Музыцы ўласціва развіццё, яна пастаянна змяняецца. Ад чаго залежыць змяненне сродкаў музычнай выразнасці? Абгрунтуйце свой адказ. Прывядзіце адпаведныя прыклады.
2. Галоўную ролю ў музыцы адыгрывае мелодыя. Якія змяненні адбываюцца ў мелодыі падчас яе развіцця?
3. На ўроках гучалі музычныя творы, якім уласціва тэмпавае, дынамічнае, рэгістравае і тэмбравае развіццё. Прыгадайце іх. На што ўплывае змяненне тэмпу, сілы гуку, рэгістру, тэмбру? Што дазваляюць адлюстраваць такія змяненні?
4. Вы пазнаёміліся з мажорным і мінорным ладам. Як у музыцы можна адлюстраваць святлацень? Што для гэтага патрэбна?
5. Ці толькі кампазітар карыстаецца сродкамі музычнага развіцця? Якія з іх ужывае выканаўца?
6. Музычная інтанацыя вельмі выразная, яна дазваляе весці дыялог на мове музыкі. Якія ўменні трэба набыць для вядзення музычнага дыялогу?
7. Згадайце музычныя творы, якія вам найбольш спадабаліся. Адбярыце іх для сваёй музычнай калекцыі.

БУДОВА (ФОРМЫ) МУЗЫКІ

РАЗНАСТАЙНАСЦЬ БУДОВЫ МУЗЫЧНЫХ ТВОРАЎ

Кожны музычны твор вызначаецца ўласнай будовай, гэта значыць мае індывідуальную форму. Музычныя творы могуць складацца з адной, дзвюх, трох альбо большай колькасці частак.

Прекрасен мир поющий

Словы В. Сцяпанавы

Музыка Л. Абелян

Весела

mf

1. У каж-до-го на све-те есть
пе-сен-ка сво-я: по-ёт о сча-стье
ве-тер, де-ре-вья и по-ля. По-

The musical score is written on three staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The first staff begins with a repeat sign and a mezzo-forte (*mf*) dynamic marking. The melody is simple and rhythmic, with lyrics in Belarusian. The second and third staves continue the melody and lyrics.

2. То радостно, то грустно,
то громче, то нежней
поёт скворец искусный
и маленький ручей.

3. Шумит ли сад цветущий,
идёт ли снег зимой —
прекрасен мир поющий,
и ты с ним вместе пой!

1. Якім настроєм прасякнута песня? Падбярэце сло-
вы, якія яму адпавядаюць.
2. Праспявайце песню. Пры дапамозе сродкаў музыч-
най выразнасці «расфарбуйце» словы «то радост-
но, то грустно, то громче, то нежней».
3. Вывзначце галоўную думку песні. Чаму яна нас
вучыць?

Для написання твору, музика якіх прасякнута ад-ным настроєм, кампазітары выкарыстоўваюць адна-часткавую форму. Калі ж для перадачы аўтарскай задумкі неабходна выкарыстаць паўторы альбо кант-расты, кампазітары звяртаюцца да двухчасткавай, трохчасткавай будовы ці да формы ронда. Форма му-зычнага твора адлюстроўвае суадносіны кантрастаў і паўтораў у ім.

Прыгадайце знаёмыя вам творы і параўнайце іх бу-дову са схемамі музычных форм.

Жывіца

Словы Т. Мушынскай
Музыка А. Безенсон

Песенка слонёнка о самом себе

Словы А. Зарубіна
Музыка А. Даньшовай

Хор «Целый день поём, играем»

(з оперы «Воўк і сямёра казлянят»)

Словы Я. Манучаравай

Музыка М. Каваля

1. Прыгадайце песню «Жывіца». Як вы лічыце, чаму ў ёй выкарыстаны дзве рознахарактарныя часткі?
2. Праспявайце «Песенку слонёнка о самом себе». Колькі частак вы заўважылі ў музыцы?
3. Прыгадайце хор «Целый день поём, играем» з оперы «Воўк і сямёра казлянят» Марыяна Каваля. Чаму кампазітар выкарыстаў форму, якая складаецца з некалькіх частак?
4. Ці змяніўся б змест твораў, калі б кампазітары выкарысталі іншыя музычныя формы?

КАНТРАСТЫ І ПАЎТОРЫ Ў ЖЫЦЦІ І Ў МУЗЫЦЫ

У жыцці мы часта сустракаемся з кантрастамі: дзень і ноч, зіма і лета, чорны і белы колеры. Кантрасты можна знайсці і ў вершах.

У Белого моря

У Белого моря — белые волны,
у Белого моря — синие волны,
у Белого моря — зелёные волны,
у Белого моря — холодные волны,
у Белого моря — тёплые волны.

Тихие волны,
шумные волны,
высокие волны
и низкие волны
у Белого моря...

Р. Заслаўскі

1. Ці адчуваюцца ў вершы гукапераймальныя інтанацыі?
2. Знайдзіце ў вершы кантрасныя супастаўленні. Падбярыце выразныя выканальніцкія сродкі для іх адлюстравання.

3. Прачытайце верш выразна, выкарыстоўваючы абра- ныя выканальніцкія сродкі.

У музычных творах мы таксама сустракаемся з кантрастамі. Для іх адлюстравання кампазітары выкарыстоўваюць розныя сродкі: ціхую і гучную дынаміку, хуткі і павольны тэмп, высокі і нізкі рэгістр, мажорны і мінорны лад.

Пры выкананні музычнага твора мы падкрэсліваем кантрасы, ужываючы розныя дынамічныя адценні і тэмпы.

**Мікалай Канстанцінавіч
Літвін**
(нарадзіўся ў 1951 г.)

Мікалай Літвін — сучасны беларускі кампазітар, аўтар шматлікіх твораў аркестравай і вакальнай музыкі. Галоўнае месца ў творчасці М. Літвіна займае ўвасабленне вобразаў роднай Беларусі, адлюстраванне духоўнай прыгажосці беларускага народа.

Цёплыя дзянёчкі

Словы Л. Пранчака

Музыка М. Літвіна

Весела *tr*

Над пра - та - лі - най ляс - ной
тан - чаць ма - ты - лёч - кі.
На - сту - па - юць, на - ды - хо - дзяць
цёп - лы - я дзя - нёч - кі.
Ад - гу - ля - ла, ад - спя - ва - ла
зі - мач - ка - зі - мі - ца.
На - ві - но - ю над зям - лё - ю

1. Якія кантрасты вы заўважылі ў музыцы? Як яны суадносяцца са зместам твора?
2. Праспявайце песню. Звярніце ўвагу на дакладнае выкананне мажору і мінору.
3. Складзіце выканальніцкі план песні. Падкрэсліце кантрасты выкарыстаннем рознай сілы гуку.

У нотным запісе вам сустрэўся адмысловы знак — бекар (♩). Ён скасоўвае дзеянне бемоля ці дыеза.

Карагодны

Беларускі народны танец

Апрацоўка М. Чуркіна

1. Які настрой пануе ў творы? Ці змяняецца ён на працягу гучання?
2. Якія кантрасты вы заўважылі? Якая іх роля ў музыцы?
3. Якія сродкі музычнай выразнасці выкарыстаў кампазітар, каб падкрэсліць кантрасты?

У жыцці часта сустракаюцца і паўторы: за зімой заўсёды прыходзіць вясна, ноч змяняе дзень, а пасля кожнага ўрока мы чуем званок на перапынак.

У музыцы таксама сустракаюцца паўторы. Для іх абазначэння існуе спецыяльны музычны знак — рэпрыза.

У перакладзе з французскай мовы слова «рэпрыза» значыць «паўтарэнне». Знак рэпрызы ў нотах сведчыць пра тое, што музыку неабходна паўтарыць.

А мы грушу пасадзілі

Беларуская народная песня

Апрацоўка А. Рашчынскага

Хутка

1. Праспявайце песню па нотах. Знайдзіце ў нотным запісе рэпрызу.
2. Дакладна паўтарыце музыку ў адпаведнасці з нотным запісам.
3. Прыдумайце да песні выразныя танцавальныя рухі. На які танец яны падобныя?

З ЧАГО СКЛАДАЕЦЦА МУЗЫЧНАЯ МОВА

Музычная мова вельмі падобная на гутарковую. У ёй таксама існуюць фразы і сказы.

Найменшая частка музычнай мовы называецца **матывам**. Часам матыў вельмі падобны да ўжо знаёмай

вам музычнай інтанацыі. Калі аб’яднаць некалькі матываў у адно цэлае, атрымаецца музычная **фраза**. Фразу даволі лёгка вылучыць у музычнай мове. Яна заўсёды спяваецца на адным дыханні. Некалькі фраз утвараюць музычны **сказ** — завершаную музычную думку.

Звычайна мы лёгка адрозніваем на слых элементы музычнай мовы. Нават калі твор выконваецца не голасам, а на музычным інструменце, мы адчуваем «дыханне» паміж фразамі. Добра адчуваецца і завершанасць думкі ў музычным сказе.

Кума мая, кумачка

Беларуская народная песня

Апрацоўка В. Сярых

Жвава

Ку-ма ма-я, ку - мач-ка, дзе жы-веш?

Ку-ма ма-я, ку - мач-ка, дзе жы-веш?

Ча-му мя - не ў гос-цей - кі не за-веш?

Ча - му мя - не ў гос - цей - кі не за - веш?

1. Вывзначце ў нотным запісе элементы музычнай мовы. Колькі атрымалася фраз? Колькі сказаў? Ці ёсць сярод іх падобныя?
2. Пры спевах мы звычайна бяром дыханне паміж фразамі. Запішыце мелодыю песні ў сшытку. Падзяліце яе на фразы. Пастаўце знакі дыхання (V).

Пад калінаю, пад малінаю

Беларуская народная песня

Інструментоўка А. Аляхновіча

Умерана

1. Знайдзіце ў музыцы паўторы.
2. Падбярыце для выканання музычныя інструменты. Якія з іх найбольш адпавядаюць характару музыкі?
3. Выкарыстайце знаёмыя вам спосабы выканальніцкага развіцця, каб упрыгожыць твор.

Калі замаляваць рух мелодыі ў музычнай фразе альбо сказе, можна заўважыць, што лінія паступова рухаецца ўверх. Яна плаўна падымаецца і дасягае сваёй вяршыні. Гэта найвышэйшы пункт яе развіцця, які называецца **кульмінацыяй**. У нотным запісе яе лёгка пазнаць па найбольш высокім гуку.

Прэлюдыя № 7

Музыка Ф. Шапэна

1. Услухайцеся ў музыку твора. Кампазітар называў яго «балерына, якая танцуе». Як вы лічыце чаму?

2. Якія спосабы музычнага развіцця выкарыстаў кампазітар?
3. Вызначце ў творы фразы. Адлюструйце іх пластичнымі рухамі рук. Сачыце, каб характар рухаў адпавядаў характару музыкі.
4. Знайдзіце кульмінацыю ў творы. Перадайце меладыйны малюнак выразнымі рухамі рук.

ЯК МУЗЫКА РАСПАВЯДАЕ ГІСТОРЫІ, У ЯКІХ НЯМА КАНТРАСТАЎ

У некаторых музычных творах няма кантрастаў. Каб засяродзіць увагу слухача на пэўных пачуццях чалавека альбо стане прыроды, кампазітары захоўваюць адзін настрой на працягу ўсяго гучання музыкі. Распавядаючы музычныя гісторыі, у якіх няма кантрастаў, кампазітары шырока ўжываюць меладыйнае, тэмпавае, рэгістравае і тэмбравае развіццё.

Плавала воблака
ў чыстай сінечы,
лёгкія хмаркі
брала на плечы,
з імі яно
карагоды вадзіла,

дождж пасылала,
каб жыта радзіла.
Ведала воблака
травы і кветкі,
рэкі, азёры,
пушчы, палеткі.

А. Дзеружынскі

**Аляксандр Фёдаравіч
Літвіноўскі**
(нарадзіўся ў 1962 г.)

Аляксандр Літвіноўскі — сучасны беларускі кампазітар, аўтар твораў для розных інструментаў. А. Літвіноўскі выкарыстоўвае сродкі электроннай музыкі, што надае яго творам асаблівую выразнасць.

Вячэрнія аблогі

Музыка А. Літвіноўскага

У творы «Вячэрнія аблогі» кампазітар не толькі намалюваў цудоўныя вобразы родных краявідаў, але і адлюстравваў свае трапяткія пачуцці да іх.

1. Пры дапамозе якіх сродкаў выразнасці кампазітар стварае музычную карціну?
2. Прасачыце за тым, як музыка дасягае кульмінацыі ў сваім развіцці.
3. Зрабіце ілюстрацыю да твора. Якія колеры вам спатрэбяцца?

Пряткі

Словы А. Кушнера

Музыка А. Думчанкі

Весела *mf*

Ког - да иг - ра-ют в прят-ки, то

пря-чут-ся за дом, за вы-ступ - без о -

гляд-ки, за из-го-родь-бе-гом, за

де-ре-во, за коч-ку, за тол-сто-е брев-

но, за буд-ку и за боч-ку, где

сы-ро и тем-но. *mf* Ког-да иг-ра-ют

в прят-ки, то пря-чут-ся за дом, за

вы-ступ-без о-гляд-ки, за из-го-родь-бе-

гом. А я за дя-дю Ми-шу, ведь

1. Визначте на слух елементи музичної мови.
2. Як ви лічьте, чому композитор додає фрази одну до одної паузами?
3. Для чого композитор використовує паузи? Знайдіть паузи у нотному записі. Ці докладні яни?
4. Для більш виразного виконання пісні створіть виконавський план.

ДВУХЧАСТКОВАЯ ФОРМА

Двухчастковая кантрасная форма найчасцей ужываецца ў вакальнай музыцы. З ёй вы ўжо сустракаліся

падчас выканання песень. Гэтая форма складаецца з дзвюх частак. Адна з іх — **запеў**, а другая — **прыпеў**. Вершаваны тэкст звычайна аб'ядноўвае кантрасныя часткі ў адно цэлае — **куплет**.

Доброта

Словы Н. Тулупай

Музыка І. Лучанка

Умерана рухава

тр Сола

1. Доб-рым быць со-всем, со-всем не про-сто.

Не за - ви-сит доб-ро-та от рос - та,

не за - ви-сит доб - ро - та от цве - та,

доб - ро - та не пря - ник, не кон -

Прыпеў

Хор

фе - та. Толь-ко на - до, на - до
доб - рым быць и в бе - де друг дру - га
не за - быць. И за - вер - тит - ся Зем -
ля быст-рей, ес-ли бу-дем мы с то-бой доб-рей.

2. Добрым быць совсем, совсем не проста.
Не залежыць доброта ад росту.
Доброта прыносіць людзям радасць
і ўзамен не патрабуе награвы.
Прыпеў.

3. Доброта з годамі не стареет,
доброта ад халода согрее.
Калі доброта, як сонца, светіць,
радуецца дарослыя і дзеці.
Прыпеў.

1. Колькі частак у гэтай песні? Як яны называюцца?

2. Які характар музычнай мовы ў кожнай часткі? Якія кантрасныя сродкі музычнай выразнасці вы заўважылі?
3. Абазначце будову твора пры дапамозе картак з каляровай паперы. Падобныя ці кантрасныя колеры вы выкарысталі?
4. Якія песні пра дабыню і сяброўства вам яшчэ знаёмы? Прыгадайце іх.

Вы ўжо ведаеце, што бываюць песні без слоў: вам знаёма «Старадаўняя французская песенька» з «Дзіцячага альбома» П. Чайкоўскага. «Італьянская песенька» — яшчэ адзін твор з гэтага цыкла фартэпіянных п'ес.

Італьянская песенька

(з «Дзіцячага альбома»)

Музыка П. Чайкоўскага

Фрагмент 1

Умерана

Фрагмент 2

Умерана

1. Музыка гэтага твора складаецца з дзвюх кантрасных частак. Як вы лічыце, чаму кампазітар выкарыстаў менавіта такую музычную форму?
2. Прасачыце па нотных фрагментах за развіццём музычнай думкі кампазітара. Ці рэзка адрозніваюцца паміж сабой дзве музычныя фразы?
3. Што, на ваш погляд, аб'ядноўвае часткі твора ў адно цэлае?
4. Адлюструйце гучанне музыкі з дапамогай выразных пластычных рухаў.

Июльская ночь

В три часа запеваёт ранняя птица.

А песенке птичьей пока ещё спится.

Песенку ночь укачает, остудит.

А птица её согревает и будит.

Э. Штрытматэр (пераклад І. Такмаковай)

1. Знайдзіце ў вершы кантрасны. Падбярэце тэмп, сілу гуку і тэмбр для кожнага радка.
2. Уявіце, як будзе гучаць ваш уласны музычны твор «Июльская ночь» на словы Эрвіна Штрытматэра.

ТРОХЧАСТКАВАЯ ФОРМА

Спалучэнне кантрасту і паўтору дапамагае стварыць трохчасткавую форму — адну з найбольш распаўсюджаных у музыцы. Кантрасная сярэдзіна дазваляе перадаць новыя рысы музычнага вобраза, а вяртанне да ўжо знаёмай мелодыі дапамагае падкрэсліць галоўнае ў творы.

Трохчасткавая форма можа быць уласціва і вершам.

Где спит рыбка?

Ночью темень. Ночью тишь.
Рыбка, рыбка, где ты спишь?
Лисий след ведёт к норе,
след собачий — к конуре.
Белкин след ведёт к дуплу,
мышкин — к дырочке в полу.
Жаль, что в речке, на воде,
нет следов твоих нигде.
Только темень, только тишь.
Рыбка, рыбка, где ты спишь?

І. Такмакова

1. Абазначце часткі верша пры дапамозе картак з каляровай паперы. Колькі картак вам спатрэбілася?
2. Як вы лічыце, чаму паэтка выкарыстала менавіта трохчасткавую форму?

У музыцы рэпрыза можа ўжывацца і для абазначэння паўтору часткі музычнага твора.

Весёлые медвежатки

Словы Н. Пікулёвай

Музыка А. Паплянавай

Жартоўна

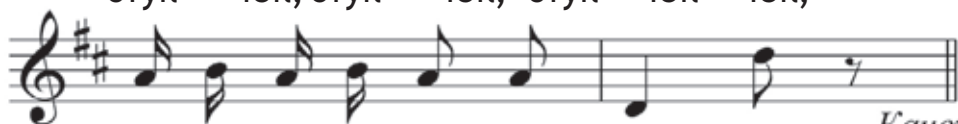
1. На по - лян - ке мед - ве - жат - ки
3. Дет - ки са - ми при - бе - жа - ли.

ра - зы - гра - лись с ма - мой в прят - ки,
Чаш - ки, лож - ки за - сту - ча - ли:

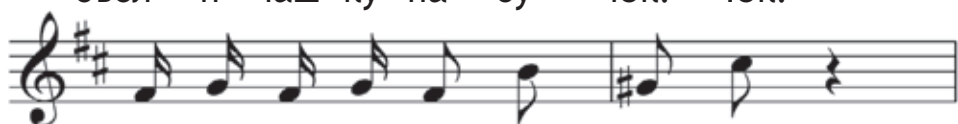

раз - бе - жа - лись кто ку - да,
стук - чок, стук - чок, стук - чок - чок,

не най - ти бы ни - ког - да! Да!
съел — и чаш - ку на су - чок! Чок!

Канец

2. Но мед - ве - ди - ца схит - ри - ла:

вкус - ной ка - ши на - ва - ри - ла,

ста - вит каш - ку на пе - нёк,

ря - дом ли - по - вый ме - док.

З пачатку да слова «канец»

1. Прасачыце за тым, як кампазітар развівае музыку.
2. Адлюструйце будову твора пры дапамозе картак з каляровай паперы. Колькі частак у вас атрымалася? Ці ёсць сярод іх падобныя?
3. Ахарактарызуйце музыку сярэдняй часткі твора. Якія кантрасты выкарыстаў кампазітар? Дзеля чаго, на ваш погляд, ён ужыў паўторы?

Баба-Яга

(з «Дзіцячага альбома»)

Музыка П. Чайкоўскага

Вельмі хутка

1. Як у музыцы ўвасабляецца традыцыйны персанаж рускіх народных казак? Якія рысы характару Бабы Ягі адлюстраваны ў творы? Як вы лічыце, ці аднолькавыя сродкі музычнай выразнасці патрэбны для ўвасаблення ў музыцы добра і зла?
2. Прасачыце па нотным запісе за рухам мелодыі. Вызначце, ці ёсць у мелодыі скачкі і акцэнты. Для чаго кампазітар іх выкарыстаў?
3. Адлюструйце будову твора пры дапамозе картак з каляровай паперы. Колькі картак вам спатрэбілася? Ці аднолькавымі па памеры павінны быць карткі для першай і апошняй частак твора?
4. Чаму кампазітар выкарыстаў няпоўныя паўторы? Што вы ўяўляеце, слухаючы музыку?
5. Прыдумайце да твора казачны сюжэт.

РОНДА

Адна з найбольш цікавых музычных форм — **ронда**. Слова «ронда» ў перакладзе з французскай мовы значыць «карагод», «хадзіць па крузе».

У музычных творах у форме ронда заўсёды ёсць мелодыя, якая нязменна паўтараецца не менш за тры разы. Такая мелодыя называецца **рэфрэнам**. Звычайна ронда пачынаецца з рэфрэну і завяршаецца ім. Узнікае ўражанне, быццам музыка ўтварае замкнёнае кола.

Рэфрэн чаргуецца з іншымі мелодыямі — **эпізодамі**, якія звычайна вылучаюцца розным характарам.

Болтуня

Словы А. Барто

Музыка С. Пракоф'ева

1. Якія рысы характару дзяўчынкі імкнуўся адлюстраваць кампазітар? Як вы думаеце, чаму аўтар выкарыстаў менавіта форму ронда?
2. Адлюструйце будову твора пры дапамозе картак з каляровай паперы. Колькі картак вам спатрэбілася? Ці ёсць сярод іх аднолькавыя?
3. Колькі разоў у творы гучыць рэфрэн? Колькі ў творы эпізодаў?

Зачем нам выстроили дом?

Словы В. Віктарава

Музыка Д. Кабалеўскага

Град и стужа за окном,
дождь и лужа за окном.
Мяч футбольный за окном,
ветер вольный за окном.
Зачем, зачем нам выстроили дом?
Чтоб всё, чтоб всё осталось за окном?
Град и стужа за окном,
дождь и лужа за окном.
Мяч футбольный за окном,
ветер вольный за окном.
А мама спокойна — всё за окном.
Вот для чего нам построили дом!

Град и стужа...
Дождь и лужа...
Мяч футбольный...
Ветер вольный...
Вот для чего нам построили дом!

1. Чаму кампазітар выкарыстаў форму ронда? Як гэта звязана са зместам песні?
2. Каб выканаць твор у форме ронда, вам спатрэбіцца больш складаны выканальніцкі план. Падбярыце выканальніцкія сродкі для рэфрэну і кожнага з эпізодаў. Запішыце выканальніцкі план на дошцы альбо ў сшытку.
3. Выканайце песню.

ВАРЫЯЦЫІ

Варыяцыі — гэта музычная форма, дзе асноўная мелодыя падаецца са змяненнямі. Традыцыя варыяцый паходзіць з народнай творчасці. Падчас выканання народных песень куплеты часта паўтараліся. Пры гэтым змянялася іх мелодыя.

На лугу, на лугу зелянёшанькім

Беларуская народная песня

Апрацоўка А. Аляхновіча

Павольна

На лу - гу, на лу - гу зе - ля - нё -

шань - кім, там бя - роз - ка ста - іць

а - дзі - нё - шань - ка. Ніз - ка бя -

ро - зань - ка на - кла - ні - ла - ся,

гор - ка бя - ро-зань-ка за-жу-ры - ла - ся.

1. Пра што распавядае песня? Паразважайце, чаму кожнаму трэба з пашанай і адказнасцю ставіцца да прыроды і яе багаццяў.
2. Прасачыце за змяненнямі мелодыі. Што змяняецца ў музыцы кожнага куплета? Як гэтыя змяненні звязаны са зместам песні?
3. Паспрабуйце стварыць уласны варыянт мелодыі. Выкарыстайце змяненні вышыні гуку, рытму, ладу. Запішыце мелодыю ў сшытку альбо на дошцы.

У сваёй творчасці кампазітары часта выкарыстоўваюць варыяцыі. Найбольш распаўсюджана гэта форма ў інструментальнай музыцы.

Камарынская

Русская народная танцевальная

Жвава

1. Прасачыце па нотным запісе і вызначце, колькі музычных фраз у гэтым фрагменце. Розныя яны ці аднолькавыя?
2. Падчас паўторнага слухання прасачыце, як змяняецца музыка.

Камарынская

(з «Дзіцячага альбома»)

Музыка П. Чайкоўскага

Хутка

1. Ахарактарызуйце асноўную мелодыю твора.
2. Прасачыце за развіццём музыкі. Як яна змяняецца на працягу твора? Якія спосабы музычнага развіцця выкарыстаў кампазітар?
3. Што надае музыцы змяненне тэмбру? Чаму, на ваш погляд, кампазітар выкарыстаў гэты прыём?
4. Прасачыце за рухам мелодыі па нотным запісе. Вызначце, колькі музычных фраз у гэтым фрагменце. Параўнайце іх.
5. Параўнайце гэты фрагмент з фрагментам рускай народнай танцавальнай «Камарынская». Чым падобны творы, а чым адрозніваюцца?

АБАГУЛЬНЕННЕ ТЭМЫ ЧАЦВЁРТАЙ ЧВЭРЦІ

1. Як жыццёвыя кантрасты ўвасабляюцца ў музыцы? Як яны ўплываюць на яе будову?
2. Для чаго ў музыцы выкарыстоўваюцца паўторы? Якую ролю яны адыгрываюць у развіцці музыкі? Як абазначаюцца паўторы ў нотным запісе?
3. У музыцы ёсць фразы і сказы. Што дапамагае вылучаць на слых элементы музычнай мовы?
4. Прыгадайце розныя музычныя формы. Прывядзіце прыклады твораў, пабудаваных у двухчасткавай і трохчасткавай форме.
5. Ад якога слова атрымала сваю назву музычная форма ронда? Прывядзіце прыклады твораў, напісаных у гэтай форме.
6. Адкуль паходзіць музычная форма варыяцыі? Чым яна вылучаецца? Ці ёсць у ёй кантрасты і паўторы?
7. Як кампазітар стварае музыку? Раскажыце пра свой уласны творчы вопыт.
8. На ўроках гучала музыка беларускіх і замежных кампазітараў. Якія з іх твораў вам найбольш спадабаліся? Адбярыце творы для сваёй музычнай калекцыі.

Да новых сустрэч з музыкай!

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Андреева, М. Дождик песенку поёт : песни и пьесы для детей мл. возраста / М. Андреева. — М. : Музыка, 1981. — 56 с.
2. Антология советской детской песни [Ноты] : песни для детей мл. шк. возраста. — Вып. 2 / сост. Е. В. Николаева, М. В. Борисова. — М. : Музыка, 1987. — 158 с.
3. Безенсон, А. Гадзіннік : харавыя тв. для дзяцей / А. Безенсон. — Мінск : Каўчэг, 2016. — 48 с.
4. Бейдер, Т. Музыка в школе : 3-й кл. : пособие для учителя / Т. Бейдер, Л. Левандовская. — М. : Музыка, 1977. — 84 с.
5. Весёлая карусель : песни из мультфильмов, телеспектаклей и радиопередач для детей : [пение (соло, хор) в сопровожд. фп.]. — Вып. 4. — М. : Музыка, 1981. — 24 с.
6. Глебаў, Я. Запрашэнне ў краіну маленства [Ноты] : араторыя : [для дзіцячага хору, салістаў і сімф. аркестра] / Я. Глебаў ; тэкст П. Макаля. — Мінск : Беларусь, 1981. — 86 с.
7. Глинка, М. Арагонская хота ; Воспоминания о летней ночи в Мадриде ; Камаринская [Ноты] / перелож. для фп. Е. Веврика, С. Ляпунова. — Л. : Музыка, Л. отд-ние, 1983. — 40 с.
8. Давыдова, Е. Музыкальная грамота : учеб. пособие для дет. муз. шк. / Е. Давыдова, С. Запорожец. — М. : Гос. муз. изд-во, 1958. — 176 с.
9. Даньшова, А. Песни для детей [Ноты] : [для голоса (хора) в сопровожд. фп.] / А. Даньшова. — Минск : [б. и.], 2009. — 56 с.
10. Жигалко, Е. Музыка, фантазия, игра : учеб. пособие по ритмике, сольфеджио, слушанию музыки для детей 5–8 лет / Е. Жигалко, Е. Казанская. — СПб. : Композитор, 1999. — 40 с.
11. З французскай і бельгійскай паэзіі / пер. з фр. і камент. Э. Агняцвет. — Мінск : Маст. літ., 1993. — 82 с.
12. Лучанок, І. Цягнік дзяцінства : 36 песень : [для голасу або хору з фп.] / І. Лучанок. — Мінск : БелПҚ, 1997. — 64 с.
13. Люблю наш край : харавыя тв. беларус. кампазітараў : [для дзіцячага хору ў суправадж. фп. і без суправадж.] : дапам. для настаўнікаў / уклад. В. І. Карэтнікаў, В. І. Дабравольская ; пад рэд. В. І. Карэтнікава. — Мінск : Беларусь, 1998. — 126 с.

14. Лясны карагод : вершы, загадкі, песні пра звяроў : [для голасу і фп.] / уклад. І. В. Гнеўка, В. М. Лучанок, Л. Р. Рэцкая. — Мінск : Беларусь, 1998. — 88 с.
15. Металлиды, Ж. Про луну и апельсины : песни для дет. хора / Ж. Металлиды. — СПб. : Композитор, 1997. — 36 с.
16. Музыка : нот. хрест. : 3-й кл. / сост. Е. Г. Гуляева, М. Б. Горбунова, И. В. Яцёмбская-Колёса. — Минск : Адукацыя і выхаванне, 2013. — 184 с.
17. От стихов — к музыке : Ритмическая декламация, движение и словотворчество на уроках музыки : хрест. / сост. Е. В. Жигалко. — СПб. : Композитор, 1999. — 80 с.
18. Поплянова, Е. А мы на уроке — играем! : муз. игры, игровые песни : [для голоса в сопровожд. фп.] / Е. Поплянова. — М. : Новая школа, 1994. — 72 с.
19. Пресленёв, А. Разноцветье : песни для детей мл. и сред. шк. возраста : [для голоса в сопровожд. фп.] / А. Пресленёв. — М. : Сов. композитор, 1987. — 54 с.
20. Произведения для детского хора : хрест. / сост. И. И. Москалькова. — Л. : Музыка, Л. отд-ние, 1983. — 72 с.
21. Струве, Г. Ступеньки музыкальной грамотности : хоровое сольфеджио. — СПб. : Лань, 1997. — 64 с. — (Учебники для вузов. Специальная литература).
22. Токмакова, И. Где спит рыбка? : стихи и истории для малышей / И. Токмакова. — М. : Махаон, 2015. — 96 с.
23. Усачёва, В. Музыкальное искусство : учеб. для учащихся 4-го кл. общеобразоват. учреждений / В. Усачёва, Л. Школяр. — М. : Вентана-Граф, 2004. — 128 с.
24. Хармс, Д. Весёлый старичок : стихи / Д. Хармс. — М. : Махаон, 2010. — 32 с.
25. Хорунжий, А. Давня французька пісенька : оповідання / А. Хорунжий. — К. : Дніпро, 1981. — 304 с.
26. Хрэстаматыя па спевах : I–III кл. / уклад. У. Д. Каструлёў, А. А. Філіповіч. — Мінск : Нар. асвета, 1977. — 416 с.
27. Цітовіч, Г. Добры вечар [Ноты] : [для хараў розных складоў у суправадж. баяна і без суправадж.] / Г. Цітовіч. — Мінск : Беларусь, 1986. — 64 с.
28. Школьны спеўнік / уклад. Р. Шырма. — Мінск : Дзярж. вучэб.-пед. выд-ва М-ва асветы БССР, 1957. — 198 с.
29. Юркевич, В. Искусство : нот. хрест. для подготов. кл. : пособие для учителей / В. Юркевич. — Минск : Лимариус, 2001. — 192 с.

ЗМЕСТ

Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь.

Словы *М. Клімковіча, У. Карызны,*
музыка Н. Сакалоўскага 5

ПЕСЕННЫ, ТАНЦАВАЛЬНЫ І МАРШАВЫ ХАРАКТАР МУЗЫЧНАЙ МОВЫ

Песенны, танцавальны і маршавы характар
музычнай мовы 8

Во поле берёза стояла. *Руская народная песня* 8

Полька (з «Дзіцячага альбома»).

Музыка П. Чайкоўскага 9

Марш драўляных салдацікаў (з «Дзіцячага
альбома»). *Музыка П. Чайкоўскага* 9

Адажыя Маленькага прынца і Ружы (з балета
«Маленькі прынец»). *Музыка Я. Глебава* 11

Тема Болтушкі (з оперы «Воўк і сямёра
казлянят»). *Словы Я. Манучаравай,*
музыка М. Каваля 11

Пеця (з сімфанічнай казкі «Пеця і воўк»).

Музыка С. Пракоф'ева 11

Жывіца. *Словы Т. Мушынскай,*
музыка А. Безенсон 12

Песенны характар музычнай мовы	15
Дуб. Я. Купала	15
Дуб. Словы Я. Купалы, музыка А. Чыркуна	17
Правінцыяльная сімфонія (урывак з 3-й часткі).	
Музыка Д. Лыбіна	21
Песеннасць у інструментальнай музыцы	22
Старадаўняя французская песенька (з «Дзіцячага альбома»). Музыка	
П. Чайкоўскага	23
Дуэт Машы і Прынца (з балета «Шчаўкунок»).	
Музыка П. Чайкоўскага	26
Танцавальны характар музычнай мовы	27
Тра-ля-ля-ля-ля. М. Карэм (пераклад Э. Агняцвет)	27
Мікіта. Беларуская народная песня-танец	28
Заўжды ляці (з араторыі «Запрашэнне ў краіну маленства»). Словы П. Макаля, музыка Я. Глебава	30
Танцавальнасць у вакальнай і інструментальнай музыцы	31
Лесной праздник. Словы А. Фаткіна, музыка Ж. Металідзі	31
Папяровая балерына. Музыка Г. Гарэлавай	33
Арагонская хота. Музыка М. Глінкі	36

Маршавы характар музычнай мовы	37
Ёжик и барабан. <i>Г. Віеру (пераклад Я. Акіма)</i>	38
Крокі. <i>Музыка Г. Вагнера</i>	40
Песенка слонёнка о самом себе.	
<i>Словы А. Зарубіна, музыка А. Даньшовай</i>	42
Маршавасць у вакальнай і інструментальнай	
музыцы	45
Песенька Каваля (з оперы «Адчыніце, казляняткі»). <i>Словы П. Макаля,</i>	
<i>музыка А. Залётнева</i>	46
Паланэз. <i>Музыка Ф. Шапэна</i>	49
Першая інтэрмедыя (з араторыі «Запрашэнне ў краіну маленства»). <i>Музыка Я. Глебава</i>	
	50
Абагульненне тэмы першай чвэрці	51

ІНТАНАЦЫЯ

Выразнасць слова, гуку, руху	52
Разговор с пчелой. <i>М. Барадзіцкая</i>	52
Палёт чмяля (з оперы «Казка пра цара Салтана»).	
<i>Музыка М. Рымскага-Корсакава</i>	53
Акіян-мора сіняе (уступ да оперы «Садко»).	
<i>Музыка М. Рымскага-Корсакава</i>	55

Блізкасць маўленчай і музычнай інтанацыі	56
Як пагнала бабуленька куранятак пасці.	
<i>Беларуская народная песня</i>	57
Няньчына казка (з «Дзіцячага альбома»).	
<i>Музыка П. Чайкоўскага</i>	60
Зерне-інтанацыя	61
Сеў жучок на сучок. <i>Беларуская народная</i>	
<i>песня</i>	62
Восеньскі малюнак. <i>Музыка Я. Паплаўскай</i>	63
Выразная інтанацыя	63
Радость. <i>М. Карэм (пераклад В. Берастава)</i>	64
Весёлая песенка. <i>Словы В. Віктарава,</i>	
<i>музыка Г. Струвэ</i>	65
Грустная песенка. <i>Словы В. Віктарава,</i>	
<i>музыка Г. Струвэ</i>	67
Песня Сольвейг (з музыкі да драмы Г. Ібсэна	
«Пэр Гюнт»). <i>Пераклад М. Слонава,</i>	
<i>музыка Э. Грыга</i>	70
Выяўленчая інтанацыя	71
Зязюля. <i>Швейцарская народная песня</i>	
<i>(пераклад І. Хвораства)</i>	71
Сімфонія № 101 «Гадзіннік» (урывак з 2-й часткі).	
<i>Музыка І. Гайдна</i>	74
Гадзіннік. <i>Музыка У. Кур'яна</i>	75

Выразная і выяўленчая інтанацыі сустракаюцца ў адным творы	76
<i>Зіма. Словы Я. Баратынскага, музыка Ц. Кюі</i>	<i>76</i>
<i>Зіма. Словы Я. Коласа, музыка І. Лучанка</i>	<i>77</i>
<i>Мароз. Я. Купала</i>	<i>79</i>
У зімовым лесе (з сюіты «Поры года»).	
<i>Музыка В. Карэтнікава</i>	<i>81</i>
<i>Новы год. М. Чарняўскі</i>	<i>81</i>
<i>Навагодні карагод. Словы В. Лучанок, музыка І. Лучанка</i>	<i>82</i>
Вальс каля навагодняй ёлкі (з сюіты «Поры года»). Музыка В. Карэтнікава	84
Абагульненне тэмы другой чвэрці	85

РАЗВІЦЦЁ МУЗЫКІ

Як расказваюць і слухаюць музычныя гісторыі	86
Канцэрт для скрыпкі з аркестрам «Зіма» (частка 1) (з цыкла «Поры года»). Музыка А. Вівальдзі	87
Почему медведь зимой спит.	
<i>Словы А. Каваленкава, музыка Л. Кніпера</i>	<i>88</i>
Як развівае музыку кампазітар	89
Снежны гарадок (з сюіты «Поры года»).	
<i>Музыка В. Карэтнікава</i>	<i>89</i>

Снегопад. <i>Словы Э. Фарджан (пераклад М. Барадзіцкай), музыка Ж. Металідзі</i>	90
Развіццё мелодыі	92
Песенка солнечных зайчиков. <i>Словы Ф. Лаўбэ, музыка В. Казеніна</i>	92
Варона на слізкім даху. <i>Музыка Г. Гарэлавай</i>	94
Дынамічнае развіццё музыкі	95
Была тишина. <i>А. Шыбаеў</i>	95
Раніца (з музыкі да драмы Г. Ібсэна «Пэр Гюнт»). <i>Музыка Э. Грыга</i>	97
Тэмпавае развіццё музыкі	98
Как под мельницей. <i>Словы народныя, музыка М. Андрэевай</i>	98
Поезд. <i>Словы Т. Сікорскай, музыка М. Мятлова</i> ...	99
У пячоры горнага караля (з музыкі да драмы Г. Ібсэна «Пэр Гюнт»). <i>Музыка Э. Грыга</i>	100
Тэмбравае і рэгістравае развіццё музыкі	101
Вясельны дзень у Трольхаўгене. <i>Музыка Э. Грыга</i>	101
Медведь и комар. <i>Словы В. Шуміліна, музыка А. Праслянёва</i>	102
Фантазія на тэму беларускай народнай песні «Перапёлачка». <i>Музыка Я. Глебава</i>	104

Ладавае развіццё музыкі	105
Вальс. <i>Музыка Ф. Шуберта</i>	106
Смоўж. <i>Х. Жычка</i>	106
Улитка. <i>Словы С. Сяровай, музыка В. Кікты</i>	107
Тучка. <i>В. Берастаў</i>	109
Майстэрства выканаўцы	110
Как сделать утро волшебным. <i>А. Дрыз (пераклад Р. Сефа)</i>	111
Самая лепшая. <i>Словы У. Карызны, музыка С. Хвашчынскага</i>	112
Тень-тень, потетень. <i>Словы народных, музыка В. Каліннікава</i>	114
Музычныя дыялогі	116
Вясна-красна. <i>Беларуская народная песня</i>	117
Сороконожки. <i>Словы У. Арлова, музыка А. Даньшовай</i>	118
Абагульненне тэмы трэцяй чвэрці	121

БУДОВА (ФОРМЫ) МУЗЫКІ

Разнастайнасць будовы музычных твораў	122
Прекрасен мир поющий. <i>Словы В. Сцяпанавы, музыка Л. Абелян</i>	122
Кантрасты і паўторы ў жыцці і ў музыцы	126
У Белого моря. <i>Р. Заслаўскі</i>	126

Цёплыя дзянёчкі. <i>Словы Л. Пранчака,</i> <i>музыка М. Літвіна</i>	128
Карагодны. <i>Беларускі народны танец.</i> <i>Апрацоўка М. Чуркіна</i>	129
А мы грушу пасадзілі. <i>Беларуская народная</i> <i>песня. Апрацоўка А. Рашчынскага</i>	130
З чаго складаецца музычная мова	131
Кума мая, кумачка. <i>Беларуская народная песня.</i> <i>Апрацоўка В. Сярых</i>	132
Пад калінаю, пад малінаю. <i>Беларуская народная</i> <i>песня. Інструментоўка А. Аляхновіча</i>	133
Прэлюдыя № 7. <i>Музыка Ф. Шапэна</i>	134
Як музыка распавядае гісторыі, у якіх няма кантрастаў	135
«Плавала воблака...» <i>А. Дзеружынскі</i>	135
Вячэрнія аблогі. <i>Музыка А. Літвіноўскага</i>	136
Пряткі. <i>Словы А. Кушнера,</i> <i>музыка А. Думчанкі</i>	137
Двухчасткавая форма	139
Доброды. <i>Словы Н. Тулупавай,</i> <i>музыка І. Лучанка</i>	140
Італьянская песенька (з «Дзіцячага альбома»).	
<i>Музыка П. Чайкоўскага</i>	142

Июльская ночь. Э. Штрытматэр (пераклад І. Такмаковай)	143
Трохчасткавая форма	144
Где спит рыбка? І. Такмакова	144
Весёлые медвежатки. Словы Н. Пікулёвай, музыка А. Паплянавай	145
Баба-Яга (з «Дзіцячага альбома»).	
Музыка П. Чайкоўскага	147
Ронда	149
Болтунья. Словы А. Барто, музыка С. Пракоф'ева	149
Зачем нам выстроили дом? Словы В. Віктарава, музыка Д. Кабалеўскага	150
Варыяцыі	151
На лугу, на лугу зелянёшанькім. Беларуская народная песня. Апрацоўка А. Аляхновіча	152
Камарынская. Руская народная танцавальная	154
Камарынская (з «Дзіцячага альбома»).	
Музыка П. Чайкоўскага	154
Абагульненне тэмы чацвёртай чвэрці	156
Спіс выкарыстаных крыніц	157

(Назва і нумар установы адукацыі)

Навучальны год	Імя і прозвішча вучня	Стан вучэбнага дапаможніка пры атрыманні	Адзнака вучню за карыстанне вучэбным дапаможнікам
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			
20 /			

Вучэбнае выданне

ГУЛЯЕВА Алена Рыгораўна
ГАРБУНОВА Марыя Барысаўна
ЯШЧЭМБСКАЯ-КАЛЁСА Ірына Вячаславаўна

МУЗЫКА

Вучэбны дапаможнік для 3 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай мовай навучання

Для работы ў класе

Рэдактар *А. І. Левіціна*. Мастак *В. В. Архіпенка*.
Натаграфік *В. А. Дземідовіч*. Дызайн вокладкі *М. А. Аніськавай*.
Дызайн і вёрстка *А. А. Ракавай*. Карэктар *Т. В. Басалыга*

Падпісана ў друк 14.04.2017. Фармат 70 × 90 1/16. Папера афсетная. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 12,29. Ул.-выд. арк. 6,5. Тыраж 9350 экз. Заказ 1197.

Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства «Выдавецтва «Пачатковая школа»».

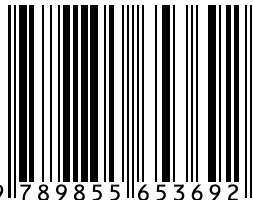
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/50 ад 08.10.2013.
Вул. Фабрыцыуса, 5, каб. 201, 220007, г. Мінск. Тэл./факс 233-99-34.
www.p-shkola.by; e-mail: psh@p-shkola.by

Адкрытае акцыянернае таварыства «Паліграфкамбінат ім. Я. Коласа».

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 2/3 ад 04.10.2013. Вул. Каржанеўскага, 20, 220024, г. Мінск.

ISBN 978-985-565-369-2

9 789855 653692